

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**TIESĪBU UZ TAISNĪGU TIESU NODROŠINĀŠANA,
IZVĒLOTIES LIETAS IZTIESĀŠANAS VEIDU- MUTVĀRDU
VAI RAKSTVEIDA KRIMINĀLPROCESĀ**

BAKALaura DARBS

Autors: Kristiāna Orlovska

Studenta apliecības Nr.: ko19026

Darba vadītājs: Dr.iur. Ārija Meikališa

RĪGA 2022

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba temats ir “Tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana, izvēloties lietas iztiesāšanas veidu- mutvārdu vai rakstveida procesā”. Darba mērķis ir izpētīt padziļināti vai rakstveida tiesvedība kriminālprocesā ietekmē tiesības uz taisnīgu tiesu.

Covid-19 izplatības laikā tiesas sēdes pārsvarā notiek attālināti vai lietas tiek iztiesātas rakstveida procesos. Kriminālprocesa likumā ir noteikti gadījumi, kad iztiesāšana var notikt rakstveida procesā, tomēr ir arī noteikts, ka šajos apstākļos lietas var tikt iztiesātas rakstveida procesā arī Kriminālprocesa likumā neminētos gadījumos. Līdz ar to palielinās rakstveida procesu iztiesāšanas skaits un ir nepieciešams izpētīt vai rakstveida tiesvedības process pilnvērtīgi nodrošina tiesības uz taisnīgu tiesu, kas ir vienas no būtiskākajām pamattiesībām.

Svarīgākie pētījuma rezultāti: kriminālprocesā lietas iztiesāšana rakstveida procesā nodrošinātu tiesības uz taisnīgu tiesu, ja kriminālprocesa likums paredzētu apelācijas instances tiesai tiesības, iztiesājot lietu rakstveida procesā, taisīt attaisnojošu spriedumu. Kā arī ir nepieciešams tiesnešiem stingri izvērtēt un pamatot, vai pēc Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma, lietu tiešām jāizskata rakstveida procesā. Nosakot vēl stingrāku standartu lietām, ko izskata tikai divās instancēs.

Atslēgas vārdi: rakstveida process, mutvārdu process, tiesības uz taisnīgu tiesu, kriminālprocess., Covid-19.

ABSTRACT

The topic of the bachelor thesis is "Ensuring the right to a fair trial by choosing the oral or written procedure". The aim of the thesis is to investigate in depth whether the written proceeding in criminal proceedings affect the right to a fair trial.

During the proliferation of Covid-19, court hearings are predominantly held remotely or cases are tried by written proceedings. The Criminal Procedure Law specifies the cases when the trial may take place in a written proceeding, however, it is also specified that in these circumstances cases may be adjudicated in a written proceeding also in cases that are not mentioned in the Criminal Procedure Law. Consequently, the number of written proceedings is increasing and it is necessary to examine whether the written proceedings fully ensure the right to a fair trial, which is one of the most fundamental rights.

The main findings of the study are that the right to a fair trial would be ensured in criminal proceedings if the Criminal Procedure Law would provide the appellate court to give a judgment of acquittal in a written proceeding. As well as the need for a strict assessment by the judges and justification if the case needs to be held by written procedure. If it is based on Covid-19 Infection Control Law. Setting even stricter standard for cases held in only two instances.

Keywords: written procedure, oral procedure, right to a fair trial, criminal procedure, Covid-19.

SATURS

IEVADS	5
1. TIESĪBAS UZ TAISNĪGU TIESU	7
1.1. Objektīva kriminālprocesa norise kā pamats tiesībām uz taisnīgu tiesu	8
1.2. Neatkarīga tiesa kā pamats tiesībām uz taisnīgu tiesu	13
2. MUTVĀRDU UN RAKSTVEIDA PROCESSA NORISE TIESĀ KRIMINĀLPROCESĀ .	21
2.1. Mutvārdu procesa norise tiesā kriminālprocesā	21
2.2. Rakstveida kriminālprocess	28
3. COVID-19 IETEKME UZ MUTVĀRDU VAI RAKSTVEIDA PROCESSA IZVĒLI KRIMINĀLPROCESĀ (3.nodaļa)	35
3.1. Covid-19 ietekme uz mutvārdu vai rakstveida procesa izvēli Latvijā.....	35
3.2. Covid-19 ietekme uz mutvārda vai rakstveida procesa izvēli ārvalstīs	41
3.3. Statistika.....	46
KOPSAVILKUMS	49
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS	51

IEVADS

Ikvienam tiesas nolēmumam ir jābūt taisnīgam.

No procesuālajiem likumiem izriet, ka tiesa, pieņemot nolēmumus, taisnīguma principa ietvaros dod procesa dalībniekiem pienācīgu iespēju izteikt savu viedokli un iesniegt pierādījumus. Tiesas pienākums, izskatot lietu, ir noskaidrot objektīvo patiesību. Jebkuras lietas izskatīšanā svarīgs ir tās rezultāts – taisnīgs, pamatots, tiesību normām atbilstošs nolēmums, kas ir neatņemams taisnīgas tiesas elements.

Covid-19 vīruss ir atstājis ietekmi arī uz tiesu sistēmu, kurai bija jāpielāgojas, lai tiktu nodrošināta taisnīga lietu izskatīšana. No vienas puses, tas radīja situāciju, kad lietas izskatīšana nav iespējama tā iemelsa dēļ, kad procesa dalībnieki nevarēja ierasties uz tiesas sēdēm, no otras puses, tiesām bija nepieciešamība izskatīt lietas saprātīgos termiņos. Lai nodrošinātu līdzsvaru starp šīm lietām, tiesas vairāk sāka skatīt lietas videokonferences režīmā, un vairākos gadījumos piemēroja rakstveida procesus. Šādas pieejas rezultātā radās diskusijas par taisnīgumu, izsakot lietas mutvārdu vai rakstveida procesos – vai personām, skatot lietas rakstveida procesos, tiks nodrošinātas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Līdz ar to, ir iespējami gadījumi, kad tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas labad, ir jāizskata no jauna lieta pēc būtības, nodrošinot personām viņiem paredzētās tiesības tikt uzklautam, iesniegt pierādījumus, kurus personas uzskata par būtiskiem taisnīga rezultāta sasniegšanā, kā arī oponent pretējās puses paustajiem argumentiem.

Taisnīguma principa ievērošanu nodrošina visi pārējie lietu izskatīšanas principi, tādēļ nav iespējams taisnīguma principu visaptveroši raksturot ar kādu konkrētu piemēru – ikkatram tiesvedības ietvaros skartam jautājumam ir jābūt atrisinātam atbilstoši taisnīguma principam.

Bakalaura darba izstrādāšanai izmantotās metodes:

1. analītiskā metode- pētot tiesu praksi, normatīvos aktus saistībā ar kriminālprocesu, tiesu praksi un citus avotus;
2. loģiski konstruktīvā metode: izdarot secinājumus par pētāmajiem jautājumiem;
3. salīdzinošā metode- salīdzinot iegūtos statistikas datus, kā arī citu valstu regulējumus, iztiesājot krimināllietas;
4. aprakstošā metode- izmantojot dažādus avotus padziļināti pētīt iegūto informāciju par lietu iztiesāšanu kriminālprocesā, kā arī par tiesiskuma principu.

Bakalaura darbs sastāv no trīs nodaļām. Darba pirmajā nodaļā tiek apskatīts taisnīguma princips. Otrajā nodaļā autore apskatījusi rakstveida un mutvārdu kriminālprocesa iztiesāšanu. Darba trešajā nodaļā apskatīts, kā Covid-19 ietekmējis krimināllietu iztiesāšanu Latvijā un ārvalstīs.

1. TIESĪBAS UZ TAISNĪGU TIESU

Tiesības uz taisnīgu tiesu ir vienas no būtiskākajām pamattiesībām, ko Latvijā reglamentē tādi tiesību akti, kā Latvijas Republikas Satversmes 92.pants, Kriminālprocesa likums, likums “Par tiesu varu”, kā arī starptautiskie līgumi - tādi kā Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Šis princips pamatā nosaka to, ka ikvienam ir tiesības, lai viņam izvirzītās apsūdzības tiktu izskatītas neatkarīgā un objektīvā, ar likumu noteiktā tiesā.¹

Neskatoties uz tiesību aktiem, kas reglamentē tiesības uz taisnīgu tiesu, tās ir vienas no vispārējajiem tiesību principiem. Vispārējie tiesību principi pastāv demokrātiskās tiesiskās valstīs, un ir atvasināti no dabiskajām tiesībām.² Tiesību principiem ir augstākais juridiskais spēks, līdz ar to visas rakstītās tiesību normas ir pakārtotas šiem principiem. Lai gan tiesību principus likumdevējs ir pozitīvizējis, arī tad, ja tie nebūtu ietverti tiesību aktos, tie tāpat būtu saistoši, jo tiem ir vispārējs spēks. Tiesību principi tiek pozitīvizēti, lai tiesību piemērošanai būtu vadlīnijas, kā tos piemērot.³

Tiesības uz taisnīgu tiesu garantē taisnīgu lietas izskatīšanu tiesā. Tas nenozīmē, ka tiesai būtu pienākums izlemt lietu par labu personai vai atbalstīt personas viedokli. Tiesības uz taisnīgu tiesu nozīmē to, ka tiesai ir precīzi jāievēro likumos noteiktā kārtība un jāizturas vienlīdzīgi pret visām pusēm, lai tiesas process pats par sevi būtu taisnīgs un efektīvs neatkarīgi no tiesas nolēmuma un tiesvedības rezultāta.⁴

Saskaņā ar Eiropas Padomes tiesībām tas, vai izskatīšana tiek uzskatīta par taisnīgu, ir atkarīgs no lietas faktiem, tostarp, no personu iespējām piekļūt tiesu iestādēm. Ir jāņem vērā tiesvedība kopumā (t.i., sākot no tiesvedības ierosināšanas, ietverot policijas veikto nopratināšanu krimināllietās, līdz pārsūdzības galīgajam nolēmumam). Eiropas Cilvēktiesību

¹ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-likumi/id/649> [Aplūkots 2022. gada 11. Februārī].

² Rezevska D. Administratīvā procesa principi. Administratīvā procesa likuma komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 115.-117.lpp.

³ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu izpratne un veidi. Grām:Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga:Tiesu namu aģentūra, 2015, 27.-57.lpp.

⁴ Cilvēktiesību gids. Tiesības uz taisnīgu tiesu Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/taisnigatiesa/tiesibas-uz-taisnigu-tiesu> [Aplūkots 2022.gada 14.aprīlī]

un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. pants ir piemērojams arī spriedumu izpildei, jo būtībā, ja persona tiesvedības noslēgumā nevar paļauties uz to, ka spriedums tiks izpildīts, tiesības uz taisnīgu tiesu ir mazvērtīgas.⁵

1.1. Objektīva kriminālprocesa norise kā pamats tiesībām uz taisnīgu tiesu

Taisnīga tiesa var tikt nodrošināta tikai tad, ja tiesas darbojas atklāti, saprotami un efektīvi. Tiesību uz taisnīgu tiesu prasības vienlīdz attiecas uz visiem tiesas procesiem un var tikt iedalītas divās grupās:

- prasības attiecībā uz tiesu. Tiesai jābūt izveidotai ar likumu, un tiesnešiem jābūt neatkarīgiem un objektīviem;
- prasības attiecībā uz tiesas procesu. Tiesas procesam jābūt organizētam tā, lai būtu iespēja vērsties tiesā un pilnvērtīgi piedalīties tiesas procesā.⁶

ES Pamattiesību harta 47.pantā nosaka, ka “Ikvienai personai, kuras tiesības un brīvības, kas garantētas Savienības tiesībās, tikušas pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, ievērojot nosacījumus, kuri paredzēti šajā pantā. Ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā. Ikvienai personai ir iespējas saņemt konsultāciju, aizstāvību un pārstāvību. Juridiskā palīdzība tiek sniegta tiem, kam nav pietiekamu līdzekļu, ciktāl šī palīdzība ir nepieciešama, lai nodrošinātu efektīvu tiesiskuma īstenošanu.”⁷Kā arī no kriminālprocesa likuma 15. panta pirmās daļas, kas nosaka, ka “Ikvienam ir tiesības uz lietas izskatīšanu taisnīgā, objektīvā un neatkarīgā tiesā”⁸, kā arī Satversmes 92. panta 1. teikuma izriet, ka “ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā”.⁹ Tiesības uz taisnīgu tiesu ir viena no visnozīmīgākajām

⁵ Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām saistībā ar tiesu iestāžu pieejamību. Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2016.gads.Pieejams: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_LAV.PDF [Aplūkots:18.03.2022]

⁶ Cilvēktiesību gids. Tiesības uz taisnīgu tiesu Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/taisniga-tiesa/tiesibas-uz-taisnigu-tiesu> [Aplūkots:14.03.2022]

⁷ ES Pamattiesību harta. Pieejams: <https://fra.europa.eu/lv/eu-charter/article/47-tiesibas-uz-efektivu-tiesibu-aizsardzibu-un-taisnigu-tiesu> [Aplūkots 2022.gada 14.aprīlī]

⁸ Kriminālprocesa likums. LV likums. Pieņemts 21.04.2005.[20.04.2022]

⁹ Latvijas Republikas Satversme. LV likums. Pieņemts: 15.02.1922. [20.04.2022]

personas pamattiesībām. Šo tiesību attīstības pakāpe lielā mērā uzskatāma par priekšnoteikumu, lai persona spētu īstenot vai aizsargāt citas Satversmē vai likumā noteiktās tiesības.¹⁰

Tiesnešu objektivitāte iedalās subjektīvajā un objektīvajā. Subjektīvais aspekts ir konkrētā tiesneša personiskā uzvedība un pārlicība konkrētā lietā, bet tiesneša objektīvais aspekts aptver garantijas, kas izslēdz jebkādas leģitīmas šaubas par objektivitāti, proti, tās ir atstatīšanas un noraidīšanas procedūras un aizliegumi atkārtoti piedalīties lietas izskatīšanā.¹¹

Krimināllikuma 16.pants nosaka, kādas ir tiesības uz objektīvu kriminālprocesa norisi:

- (1) Tām amatpersonām, kuras veic kriminālprocesu, kā arī tulkiem un speciālistiem, ir nepieciešams atteikties no piedalīšanās kriminālprocesā tajā gadījumā, ja viņi ir personiski ieinteresēti rezultātā, vai arī ir apstākļi, kas procesā iesaistītajām personām pamatoti dod iemeslu uzskatīt, ka šāda ieinteresētība varētu būt.
- (2) Personai, kura īsteno aizstāvību, cietušajam, cietušā pārstāvim, kriminālprocesā aizskartajam mantas īpašniekam un amatpersonai, kura ir pilnvarota veikt kriminālprocesu, bet nav procesa virzītāja, ir tiesības pieteikt noraidījumu, ja pastāv šā panta pirmajā daļā minētie apstākļi.
- (3) Procesā virzītājam vai likumā noteiktajām amatpersonām, pēc savas iniciatīvas vai uz noraidījuma pamata, ir jāpārtrauc šā panta pirmajā daļā minēto personu līdzdalība procesā, ja tās pašas nav sevi atstatījušas.¹²

Minētais Kriminālprocesa likuma pants ir viens no Kriminālprocesa likuma pamatprincipiem, kas jāievēro jebkurai kriminālprocesu veicošajai amatpersonai. Kriminālprocesa likuma 4.nodaļā ir precīzāk norādīti tie apstākļi, kas liedz veikt kriminālprocesu, taču, pēc autores domām, tas nav vienīgais tiesību avots pēc kā vadīties, nosakot, vai process ir bijis objektīvs kā tāds. Tā, piemēram, 2001.gadā tika sastādīts Bangaloras Tiesnešu ētikas kodeksa projekts, ko pieņēmusi Tiesnešu grupa tiesnešu godprātības nostiprināšanas jautājumos.¹³ Kā viena no vērtībām Bangaloras tiesnešu ētikas principos ir

¹⁰ Vārna, D. Vienveidīga tiesu prakse kā daļa no tiesībām uz taisnīgu tiesu. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/273941-vienveidiga-tiesu-prakse-ka-dala-no-tiesibam-uz-taisnigu-tiesu/>

¹¹ Līce K. Tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā. Kriminālprocesa likuma komentāri. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 77 lpp.

¹² Kriminālprocesa likums. LV likums. Pieņemts 21.04.2005.[20.04.2022].

¹³ Bangaloras tiesnešu ētikas principi. Bangaloras Tiesnešu ētikas kodeksa projekts, ko pieņēmusi Tiesnešu grupa tiesnešu godprātības nostiprināšanas jautājumos un kas pārskatīts augstāko tiesu tiesnešu apaļā galda sanāksmē Miera pilī, Hāgā, 2002.gada 25. – 26.novembrī. Pieejams: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:f2o5VZhp3fAJ:https://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Citi/The_Bangalore_principles_of_judicial_conduct.doc+&cd=1&hl=lv&ct=clnk&gl=lv

noteikta objektivitāte, kas ir svarīga nozīme tiesneša amata pienākumu pienācīgai veikšanai. Tā attiecas ne vien uz pašiem lēmumiem, bet arī uz procesu, ar kuru tiek pieņemti lēmumi.¹⁴ Atbilstoši Bangaloras tiesnešu ētikas principu 2.4.punktam, tiesnesim jāatsakās no līdzdalības ikvienā tiesvedībā, kurā viņš attiecīgo jautājumu nespēj izlemt objektīvi vai kurā par viņu varētu rasties tāds priekšstats.¹⁵

Bez minētā objektivitātes kritērijs ir rodams arī likumā “Par tiesu varu”, kas paredz personas garantētās tiesības lietas izskatīšanu objektīvā tiesā¹⁶, tiesnesis nevar piedalīties lietas izskatīšanā, ja viņš personiski tieši vai netieši ir ieinteresēts lietas iznākumā, vai, ja ir citi apstākļi, kas rada šaubas par viņa objektivitāti¹⁷, kā arī tiesas pienākums, izskatot jebkuru lietu, ir noskaidrot objektīvo patiesību.¹⁸

Tiesneša uzvedībai kā tādai ir būtiska nozīme tiesas objektivitātei lietas spriešanā. Autore vēlas izcelt būtiskākos uzvedības modeļus, kas varētu ietekmēt lietas objektivitāti:

- tiesnešu komunikācija ar medijiem. Tā nedrīkstētu būt tāda, kad tiesneša publiskie izteikumi rada šaubas par tiesneša neatkarību. Nav pieļaujams, ka tiesnesis pirms sprieduma taisīšanas, publiski pauž savu nostāju par izskatāmo lietu.

2019.gadā Latvijas prezidents Egīls Levits izteica šādu domu “Objektīvs tiesas darba atspoguļojums saistīts ar žurnālista izpratni par taisnīgumu un likumību, kā arī ar viņa subjektīvo interesi pētīt un vispusīgi izcelt notiekošo. Tiesas darba vērtējumu nereti sniedz pats žurnālists, jo sabiedrība, izlasot ziņu virsrakstus, nereti saņem īsu un neskaidru vēstījumu, ko pēc tam dažādi interpretē.

Mediji šo uzticību var gan lauzt, gan vairo. Un šajā mirklī rodas žurnālista atbildība par to, ka viņš ar savu informāciju un viedokli var ietekmēt tiesu varu tādā veidā, ka tā nevar pietiekoši labi funkcionēt.

Manipulēts un tendenciozi veidots sabiedriska viedoklis rada spiedienu uz tiesu, un tas var novest pie sabiedrības ieskata, ka, piemēram, taisnīgs spriedums var būt arī tāds spriedums, kas ir pretlikumīgs, jo tas ir sabiedrības ieskatā taisnīgs, taču pretrunā ar likumu. Pie šādiem apstākļiem (īpaši, kad publiskajā telpā faktos balstīta

¹⁴ Bangaloras tiesnešu ētikas principi. Pieņemts: 25-26.11.2002.

¹⁵ *Ibid*, 2.5.punkts.

¹⁶ Par tiesu varu. LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [Aplūkots:20.03.2022]

¹⁷ *Ibid*, 14.panta pirmā daļa.

¹⁸ *Ibid*, 17.panta pirmā daļa.

informācija nav dominējošā) tiesnesim kā visaugstākajai autoritātei sabiedrības acīs ir jāspēj tiesas darbu skaidrot vieglā, uztveramā un saprotamā veidā, vienlaikus saglabājot savu integritāti un spriežot tiesu tā, kā, viņaprāt, tas būtu pareizi un taisnīgi, neraugoties uz sabiedrības viedokli.

.... Plašsaziņas līdzekļi var gan graut, gan stiprināt šo uzticību. Un šajā brīdī rodas žurnālista atbildība par to, ka viņš ar savu informāciju un viedokli var ietekmēt tiesu sistēmu tā, ka tā nevar pietiekami labi funkcionēt.”¹⁹ Kā secina darba autore, ir nepieciešams, lai plašsaziņas līdzekļiem pastāvētu noteikti kritēriji, rakstot par tiesām un to darbībām, jo viņi var veikt spiedienu uz sabiedrību un atkarīgi no tā, kā uztvers šīs ziņas sabiedrība, ka arī viņu turpmākie vārdi un rīcības, kas būs tālāk;

- tiesnešu izturēšanās un rīcība tiesas zālē. Kā norādījusi Tiesnešu ētikas komisija 2020.gada 8.maija atzinumā, ar kuru tika konstatēts Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa²⁰ 2.kanona 3.punkta, 3.kanona un tā 5., 7. un 8.punkta pārkāpums tiesneses rīcībā, tiesneša uzvedības tiesas procesa laikā standarti nav pašmērķīgi, proti, tie kalpo ne tikai tam, lai apliecinātu tiesu varas autoritāti, bet arī lai radītu pārliecību, ka tiesa ir profesionāla, neatkarīga un objektīva un ka tiesas procesa laikā ir iespējams panākt taisnīgu tiesu. Tādējādi tiesneša uzvedībai tiesas procesa laikā ir ļoti liela nozīme, tiesnesim ir rūpīgi jāseko līdzī savam izteiksmes veidam, izteikumiem, rīcībai un uzvedībai, kas var būt pirmais vēstnesis (vai vismaz radīt tādu priekšstatu), ka tiesnesis ir aizspriedumains un līdz ar to neobjektīvs;²¹
- saziņa ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem. Atbilstoši Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa 3.kanona 9.punktam, tiesnesis nedrīkst pieļaut *ex parte* sarunas par iesāktu vai ierosinātu procesu bez pušu klātbūtnes;²²

¹⁹ Latvijas Valsts Prezidents (2019) Valsts prezidenta Egila Levita uzruna grāmatas “Tiesas un mediju komunikācija. Sabiedriskā viedokļa un mediju ietekme uz taisnīgu tiesu” atvēršanas svētkos Pieejams: <https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidenta-egila-levita-uzruna-gramatas-tiesas-un-mediju-komunikacija-sabiedriski-viedokla-un-mediju-ietekme-uz-taisnigu-tiesu-atversanas-svetkos> [Aplūkots:20.04.2022]

²⁰ Latvijas tiesnešu ētikas kodekss. LV kodekss. Pieņemts [20.04.2022]

²¹ 2020.gada 8.maija Tiesnešu ētikas komisijas atzinums. Pieejams: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DHS-tZo8LiUJ:https://tiesas.lv/Media/Default/Tiesne%25C5%25A1u%2520%25C4%2593tikas%2520komisijas%2520Atzinums.docx+&cd=1&hl=lv&ct=clnk&gl=lv> [Aplūkots:20.04.2022]

²² Latvijas tiesnešu ētikas kodekss. LV kodekss. Pieņemts 20.04.1995. [20.04.2022]

- interešu konflikta apstākļi. Atbilstoši Kriminālprocesa likuma 4.nodaļai, interešu konflikti tiek iedalīti divās daļās - neapstrīdamie interešu konflikta apstākļi, kas neprasa papildus apstākļu noskaidrošanu un tādi apstākļi, kuri paši par sevi neliecina par interešu konflikta esamību, taču rada nepieciešamību pēc papildus pārbaudes un ir izvērtējami.²³

Objektīvā patiesība ir tāds cilvēka zināšanu saturs, kas nav atkarīgs no subjekta gribas un vēlēšanās. Šādu patiesību nosaka atspoguļojamā objekta saturs, un tāpēc tā ir objektīva.²⁴ Objektīvajā patiesībā pasaule tiek saprasta nevis no subjekta skatupunkta, t.i., nevis no reālās pasaules ārpus cilvēka izpratnes par to, bet tiek izzināta tā, ka viss eksistē ārpus mūsu apziņas un ārpus tā, ko mūsu apziņa spēj attēlot.²⁵

Objektivitātei, pēc autores domām, kriminālprocesā zināmos apstākļos ir liela nozīme. Visspilgtāk tā atspoguļojas, kad amatpersonai, kura ir pilnvarota veikt kriminālprocesu, tiek piešķirtas tiesības pēc saviem ieskatiem lemt jautājumus, kur likumā ir paredzētas izvēles tiesības, piemēram, pirmstiesas kriminālprocesā lemjot jautājumu par piemērojamo procesuālo piespiedu līdzekli. Vai, piemēram, lemjot jautājumu par soda mēru, kad Krimināllikuma attiecīgajā pantā ir paredzēta kā minimālā, tā maksimālā sankcija. Kā jau ticis norādīts, tiesnešu objektivitāte iedalās subjektīvajā un objektīvajā, tādejādi objektivitāte nav iedomājama bez subjektivitātes. Jebkura lieta vai persona tiks uzlūkota no amatpersonas, kura ir pilnvarota vest attiecīgo lietu, subjektīvās puses, kas, zināmā mērā, objektivitāti lietas izskatīšanā padara par nevienprātīgu.

Pēc autores domām, visspilgtākais gadījums, kad ir tikusi apšaubīta tiesneša objektivitāte, ir saistīts ar to, ka bijusī Satversmes tiesas priekšsēdētāja Sanita Osipova netika apstiprināta Augstākās tiesas tiesneses amatā. Lielākoties šī lēmuma pamatā bija pieņēmums, ka Sanita Osipova varētu nebūt politiski neitrāla, jo laikā, kad Sanita Osipova bija Satversmes tiesas priekšsēdētāja, pēc tiesā pieņemtā lēmuma tika uzdots izstrādāt regulējumu, lai aizsargātu visas ģimenes Latvijā, tajā skaitā viendzimuma²⁶, kā arī tiesneses atsevišķās domas šajā sakarā.

²³ Kriminālprocesa likums. LV likums. Pieņemts 21.04.2005.[20.04.2022]

²⁴ Matjušina R. Objektivitāte taisnīgas tiesas spriešanā. Juridiskā zinātne, Nr.2, 2011. 131.lpp.

²⁵ *Ibdi*, 131.lpp.

²⁶ Kincis J., Līcīte M., Kreinberga O. Bijušo Satversmes tiesas priekšsēdētāju Osipovu neapstiprina par Augstākās tiesas tiesnesi. Pieejams: https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/bijuso-satversmes-tiesas-priekssedetaju-osipovu-neapstiprina-par-augstakas-tiesas-tiesnesi.a443985/?utm_source=lsm&utm_medium=theme&utm_campaign=theme [aplūkots: 2022.gada 18. Februārī].

Līdz ar to, autore domā, lēmums par Sanitas Osipovas neapstiprināšanu Augstākās tiesas tiesneses amatā bija nepamatots, jo tiesneša objektivitātei būtu jātiek prezumētai, ja vien netiek pierādīts pretējais.²⁷

Jebkurā gadījumā, kad kādai no procesā iesaistītajām personām rodas šaubas par amatpersonas, kura attiecīgajā brīdī veic kriminālprocesu vai pieņem lēmumu, objektivitāti, ir jāpiesaka noraidījums, lai nodrošinātu objektīvu kriminālprocesa norisi visā procesā, turklāt tas ir jādara nekavējoties.

1.2. Neatkarīga tiesa kā pamats tiesībām uz taisnīgu tiesu

Īpaši tiesnešu neatkarība ir uzsvērtā Satversmes 83.pantā, kurā noteikts, ka tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti. Tiesas un tiesnešu neatkarības princips pamatā nosaka to, ka tiesnešu un tiesu darbā nedrīkst prettiesiski iejaukties no malas. Šis ir obligāts nosacījums, lai garantētu tiesības uz taisnīgu tiesu un viens no līdzekļiem, kā nodrošināt tiesisku un demokrātisku valsti.²⁸

Neatkarīga tiesu vara ir galvenais demokrātiskas valsts iekārtas pīlārs, jo cilvēktiesību aizsardzība lielā mērā ir atkarīga no spēcīgas, taisnīgas un neatkarīgas tiesu varas. Neatkarīga tiesa ir galvenais elements, kas indivīdu var pasargāt pret viņa tiesību pārkāpumiem.²⁹ Satversmes 92.pants garantē ikvienam aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.³⁰ Tiesu kontrolē ir nozīmīgas personu dzīves jomas. Līdz ar to, lai valsts būtu tiesiska un demokrātiska nepieciešams nodrošināt caurredzamu un tiesisku tiesu sistēmu.

Starptautiskajās tiesībās tiesu neatkarība ir nostiprināta Apvienoto Nāciju Tiesu varas neatkarības pamatprincipos³¹, un 2001.gadā sastādītajā Bangaloras Tiesnešu ētikas kodeksa projektā.³²

²⁷ Līce K. Tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā. Kriminālprocesa likuma komentāri. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019,77 lpp.

²⁸ *Ibid*,76.lpp.

²⁹ Seibert-Foht A. Judicial Independence in Transition. Berlin, Heidelberg: Springer, 2012, p.7

³⁰ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [20.03.2022.]

³¹ Apvienoto Nāciju Tiesu varas neatkarības pamatprincipi. Pieņemts 13.12.1985. [20.03.2022]

³² Bangaloras tiesnešu ētikas principi. Bangaloras Tiesnešu ētikas kodeksa projekts. Pieņemts 25-26.03.2002. [Aplūkots:20.03.2022.]

Tiesas neatkarīgums ir nostiprināts arī likumā “Par tiesu varu”,³³ kas nosaka, ka bez likumdošanas un izpildu varas pastāv arī neatkarīga tiesu vara. Tiesu varu īsteno atbilstoši tiesiskuma principam. Tiesnesis ir neatkarīgs un pakļauts tikai likumam. Tiesnešu neatkarība ir nepieciešama tiesiskuma nosargāšanai sabiedrības un valsts interesēs,³⁴ bet padotība vienīgi likumam nozīmē tiesnešu padotību ne vien Saeimas pieņemtajiem likumiem, bet gan visam spēkā esošajam tiesību kopumam, tostarp vispārējiem tiesību principiem. Ir svarīgi atzīmēt, ka tiesnešu padotība likumam Satversmes 83. panta izpratnē nozīmē arī to, ka tiesnesis ir saistīts ar juridisko metodoloģiju. Tieši juridiskā metodoloģija ir pamatkritērijs, lai vērtētu, vai spriedums ir juridiski pareizs vai nepareizs³⁵. Satversmes tiesa, skaidrojot juridiskās metodoloģijas nozīmi tiesību piemērošanas procesā, norādījusi, ka Satversmei atbilstoša tiesību normu piemērošana nozīmē arī pareizās tiesību normas atrašanu, tās atbilstošu interpretāciju, judikatūras izmantošanu u. c.³⁶ Tomēr ar to tiesību normas piemērošanas process vēl nebeidzas. Tiesību piemērotājam vēl ir jākonkretizē tiesību piemērošanas tiesiskās sekas. Šo izšķiroši nozīmīgo aspektu Satversmes tiesa ir uzsvērusi vairākos savos spriedumos, norādot, ka tiesību piemērošanas neatņemama sastāvdaļa ir tiesisko seku konkretizēšana un šajā posmā tiesību piemērotāja pienākums ir apsvērt tiesiskās sekas un izvēlēties tās, kuras sasniedz tiesību mērķi – taisnīgumu³⁷. Latvijas valsts pamatlikums balstās uz tiesiskuma principu un paredz taisnīgas tiesas garantijas, ka arī pieprasa, lai normatīvie tiesību akti, kā arī to piemērošanas process atbilstu taisnīgumam.³⁸

Taisnīga tiesa nav tikai sociāls koncepts, bet arī personas pamattiesības. Taisnīga tiesa kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs tiesas process ietver arī tiesības uz motivētu tiesas nolēmumu. Motivēta nolēmuma mērķis ir nodrošināt, lai gan lietas dalībnieki, gan sabiedrība varētu saprast, kā tiesa nonākusi tieši pie tāda un ne citāda lietas iznākuma, un tādējādi izslēgt tiesas patvaļas iespējamību. No tiesas izvēlētās argumentācijas tehnikas ir atkarīgs tas, vai lietas dalībnieki un sabiedrība tiešām arī sapratīs tiesas nolēmuma pamatojumu.³⁹

³³ Par tiesu varu. LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [Aplūkots:20.03.2022]

³⁴ Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra spriedums lietā Nr. 2009-11-01.

³⁵ Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens Nr. 1/20.

³⁶ Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra spriedums lietā Nr. 2004-16-01.

³⁷ Satversmes tiesas 2007. gada 28. februāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2006-41-01, kā arī 2010. gada 8. jūnija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-115-01.

³⁸ Laviņš A. Raksts par taisnīguma nozīmi tiesas spriešanā. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/satversmes-tiesas-tiesnesa-alda-lavina-raksts-par-taisniguma-nozimi-tiesas-spriesana/>

³⁹ Latvijas Republikas AUGSTĀKĀS TIESAS biļetens Pieejams: <https://www.at.gov.lv/media/FdEgx9szprutDIAvyppk8iV07wNhDU0x.pdf> [Aplūkots:17.04.2022]

Vieniem taisnīga tiesa būs tā, kura bezkaislīgi piemēro likumu. Citiem – tā, kura vienmēr meklē un atrod absolūto taisnību. Vēl kādam taisnīga tiesa būs tikai tā, kura spriedīs par labu viņam. Vienmēr būs arī tādi, kuri teiks, ka taisnīgas tiesas nav, jo tāda nevar būt. Jāsaprot, ka, tāpat kā mūsu pasaule, tā arī cilvēki ir ārkārtīgi daudzveidīgi un dažādi un katram ir, bija un būs savs skatījums, taču nedrīkst aizmirst par to, ka tiesas nolēmumam, kurš stāties spēkā, ir likuma spēks, visiem tas ir obligāts un pret to jāizturas ar tādu pašu cieņu kā pret likumu.⁴⁰

Kā secina darba autore, lai nodrošinātu taisnīgumu, sabiedrībai ir nepieciešams institūts, kas varētu atrisināt strīdīgas situācijas un vainīgās personas sauktu pie likumā paredzētas atbildības. Tā iemesla dēļ tiek radītas tiesas, kurām jābaida sabiedrības uzticība un kuras spēj taisnīgi bez aizspriedumiem un jebkādas ietekmes izspriest katru lietu. Tai pat laikā ir jāparedz mehānisms, lai tiesas pieņemtos lēmumus personām būtu iespējas apstrīdēt, kas nodrošinātu pieņemtā lēmuma pārvērtēšanu, tādejādi vairojot taisnīguma nodrošināšanu kā sabiedrībā, tā katram indivīdam atsevišķi. Tādejādi likumos tiek paredzētas personu tiesības pārsūdzēt sev nelabvēlīgus nolēmumus vai nolēmumus, kuriem tie nepiekrīt- vai nu argumentācijas dēļ, vai tāpēc ka uzskata, ka tiesa nav bijusi taisnīga.

Taisnīga tiesa sākas arī ar kvalitatīvu tiesnešu atlases un amatā apstiprināšanas procedūru, kuras gaitā tiek rūpīgi izvērtētas ne vien tiesneša juridiskās zināšanas, bet arī viņa reputācija, patiesā motivācija un sociālās prasmes. Savukārt kvalitatīvu atlasī ir diezgan grūti nodrošināt, ja dažādu iemeslu dēļ uz tiesneša amatu nepiesakās labākie juristi.⁴¹ Protams, nepieciešams, lai ir kvalitatīva tiesnešu tālāk izglītošanas sistēma, kas palīdz sekot jurisprudences jaunumiem un adaptēties mainīgajā sociālajā un tehnoloģiju vidē.⁴²

Kā var secināt, liela nozīme tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanā ir tiesnešu pašpārvaldei – kvalifikācijas kolēģijai, disciplinārkolēģijai un ētikas komisijai. Tām ir nepārvērtējama nozīme tiesnešu kvalitātes un ētikas latīņas noturēšanā. Tādēļ šajās institūcijās jāievēlē visautoritatīvākie tiesneši, kuri spēj noturēt šo latīņu pienācīgā līmenī un kuri paši kalpo kā paraugs pārējiem tiesnešiem.⁴³

Taisnīga tiesa nozīmē, ka tiesa pareizi ievēro visas procedūras un izturas vienlīdzīgi, lai pati tiesvedība būtu godīga un efektīva neatkarīgi no tiesas nolēmuma un lietas iznākuma.

⁴⁰ Par tiesu varu. LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [Aplūkots:20.03.2022].

⁴¹ Strupiņš A. Taisnīga tiesa. Jurista Vārds, 2010, nr. 7 (1221)

⁴² Ibid

⁴³ Ibid

Taisnīgu tiesu nevar nodrošināt, ja tiesas nedarbojas pārredzami, uzticami un efektīvi. Šī ir pamatprasība, kas veido tiesības uz taisnīgu tiesu un attiecas uz visām tiesām. Valsts kopumā ir atbildīga par tiesu un tiesu procedūru izveidi, kas nodrošina taisnīgu tiesu. Taču tiesa var būt godīga un efektīva tikai tad, ja tiesnesis pilda savus pienākumus neatlaidīgi un profesionāli.

Tiesnešiem ir piešķirtas tiesības pieņemt galīgos lēmumus par personu tiesībām un pienākumiem. Kā jau ticis norādīts, ikvienam tiesas spriedumam, kas stājies likumīgā spēkā, ir likuma spēks, tas ir obligāts visiem, un pret to jāizturas ar tādu pašu cieņu kā pret likumu. Turklāt tiesas spriedums var ietekmēt visas sabiedrības intereses⁴⁴. Līdz ar to prasības pret tiesnešiem ir augstākas nekā pret jebkuru citu sabiedrības locekli. Tiesnešiem ir jābūt un jādemonstrē, ka viņi ir taisnīguma, objektivitātes un neatkarības piemērs. Demokrātiska tiesiska valsts spēj efektīvi funkcionēt tikai tad, ja sabiedrība uzticas personām, kuras pilda valsts dienestu. Valstij ir jānodrošina, ka personas, kuras ieņem amatus valsts dienestā, rīkojas tiesiski, ir lojālas valstij un jo īpaši tās pamatā esošajiem konstitucionālajiem principiem⁴⁵.

Neatkarīgu tiesu nodrošina arī tas apstāklis, ka tiesnesis ar tiesas spriešanu saistīto pienākumu izpildes laikā ir neaizskarams. Tā, piemēram, krimināllietu pret tiesnesi var ierosināt tikai Latvijas Republikas ģenerālprokurors. Latvijā tiesnesi nevar apcietināt un saukt pie kriminālatbildības bez Saeimas piekrišanas. Lēmumu par tiesneša apcietināšanu, piespiedu atvešanu, aizturēšanu vai pakļaušanu kratīšanai pieņem Augstākās Tiesas tiesnesis, kuram ir tam īpašas pilnvaras.⁴⁶

Par zaudējumiem, kas sakarā ar nelikumīgu vai nepamatotu tiesas spriedumu radušies personai, kura piedalās lietā, tiesnesis nav mantiski atbildīgs. Likumā noteiktajos gadījumos zaudējumus atlīdzina valsts. Persona, kura uzskata, ka “tiesas nolēmums ir nelikumīgs vai nepamatots, var to pārsūdzēt likumā noteiktajā kārtībā, bet nevar celt tiesā prasību pret tiesnesi, kurš šo lietu izskatījis”⁴⁷.

2013. gadā aprindās pamatīgu neizpratni izraisījis E.Sprūdža vadītās ministrijas algotā advokāta vēršanās pie tieslietu ministra Jāņa Bordāna un Augstākās tiesas priekšsēdētāja Ivara Bičkoviča ar lūgumu izvērtēt Liepājas Administratīvās rajona tiesas tiesnešu lēmumu nepieņemt ministrijas sarūpētos pierādījumus administratīvajā lietā par E. Sprūdža rīkojumu atstādināt no

⁴⁴ Satversmes tiesas 2017.gada 26.oktobra sprieduma lietā Nr.2016-31-01 20.punkts

⁴⁵ Satversmes tiesas 2021.gada 11.jūnija sprieduma lietā Nr.2020-50-01 19.4.punkts

⁴⁶Par tiesu varu. LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [Aplūkots:20.03.2022]

⁴⁷ *Ibid*

amata Ventspils mēru Aivaru Lembergu⁴⁸. Bijušais tiesnesis Ralfs Beitiņš izteica domu, ka spiediena izdarīšana uz tiesu ir krimināli sodāma: “Ir jātulko šā lūguma – izvērtēt tiesas rīcību – nodoms, kāpēc tas tiek darīts. Tāpat vērtējams, uz kāda pamata tika noraidīti pierādījumi un kas tie ir par pierādījumiem. Ja pierādījumi ir noraidīti, tad tie ir noraidīti likumīgi⁴⁹”.

Tajā gadījumā, ja tie tika noraidīti likumīgi, tad sūdzība par tiesnesi var būt tikai ar vienu motivāciju – atriebība.⁵⁰ Kā norāda R. Beitiņš, “cilvēkam, attiecībā uz kuru šo spriedumu mēģina ietekmēt, vajadzētu lasīt Krimināllikuma 295. pantu par iejaukšanos lietu iztiesāšanā. Cilvēkam, pret kuru neobjektīvs spriedums var vērsties, būtu jāraksta ģenerālprokuroram lūgums izvērtēt, vai attiecīgās personas, kura izdara spiedienu uz tiesu, darbībās nav saskatāmas Krimināllikuma 295. pantā minētās noziedzīgā nodarījuma pazīmes”.⁵¹ Kā secina darba autore, ir nepieciešams ievērot visas nepieciešamās darbības, lai varētu izvairīties no iejaukšanās tiesā, ka arī darba autore uzsver, ka ir nepieciešams izvairīties no atriebības mēģinājumiem, jo tas būtiski ietekmē tiesas darbību un tās neatkarību.

Latvijas Zvērinātu advokātu padomes locekļi 2021.gadā izteica savu viedokli, ka “Tieslietu ministra J.Bordāna un Saeimas Juridiskās komisijas vadītāja J.Juraša publiski paustā neapmierinātība ar šā gada 21.janvārī pasludināto saīsināto spriedumu krimināllietā, ar kuru tika attaisnoti Uģis Magonis un Oļegs Osinovskis, kā arī šo amatpersonu izteiktās šaubas par tiesneša profesionalitāti vai ietekmējamību, ir vērtējama kā nekorekta rīcība, kas bez pietiekama pamatojuma mazina sabiedrības uzticēšanos tiesu varai.”⁵²

Šo personu izteikumi radīja iespaidu, ka kvalificēts un neietekmējams tiesnesis šajā konkrētajā kriminālprocesā var un drīkst pieņemt vienīgi notiesājošu spriedumu. Turklāt šādi izteikumi noved arī pie nevainīguma prezumpcijas pārkāpuma. Šajā sakarā advokātu padome atgādina, ka direktīvas (ES) 2016/343 “par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā” 4.pantā, ka arī direktīvas preambulas 16. un 17.punktos norādīts, ka nevainīguma prezumpcija tiktu pārkāpta tad, ja publisku iestāžu publiskos paziņojumos par aizdomās turēto vai apsūdzēto

⁴⁸ Dreiblats, U., Rozenbergs, R. (2013) Bijušie tiesneši nosoda Sprūdža spiedienu uz tiesu varu Pieejams: <https://nra.lv/latvija/95645-bijusie-tiesnesi-nosoda-sprudza-spiedienu-uz-tiesu-varu.htm> [Aplūkots 17.04.2022]

⁴⁹ Satversmes tiesas 2017.gada 26.oktobra sprieduma lietā Nr.2016-31-01 20.punkts [Aplūkots 17.02.2022]

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Latvijas Zvērinātu advokātu padome (2021) Latvijas zvērinātu advokātu padomes locekļu viedoklis Pieejams: <https://www.advokatura.lv/lv/aktualitate/latvijas-zverinatu-advokatu-padomes-loceklu-viedoklis>

izteiktos kā par vainīgu, tik ilgi, kamēr minētās personas vaina nav pierādīta saskaņā ar tiesību aktiem. Jēdziens “publisku iestāžu publiski paziņojumi” būtu jāsaprot kā jebkādi paziņojumi, kuri attiecas uz noziedzīgu nodarījumu un kurus ir paudusi vai nu iestāde, kas ir iesaistīta kriminālprocesā (..), vai arī cita publiska iestāde, piemēram, ministri un citas valsts amatpersonas.⁵³

Tiesas un tiesneša neatkarība ir obligāts priekšnosacījums katra indivīda tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanai. Un ir vismaz liekulīgi vainu par ilgstošajām tiesvedībām uzvelt vienīgi uz tiesu pleciem apstākļos, kad prokuratūra pati nereti ir nekvalitatīvi veikusi "mājasdarbu" pirms lietas nodošanas tiesai vai procesa laikā maina apsūdzības, tādējādi sekmējot lietas izskatīšanas paildzināšanu. Taču kamēr tiesu dzirnas šo un vēl citu faktoru ietekmē "maļ" nepiedodami lēni, nelietderīgi tiek tērēta nodokļu maksātāju nauda, kuras, starp citu, nemaz nav tik daudz, kā gribētos.⁵⁴

Tiesai ir nepieciešama neatkarība. Kā to saprot Eiropas Cilvēktiesību tiesa, tā ietver sevī arī priekšstatu par tiesas procesu – vai saprātīgs novērotājs no malas uztvertu tiesas procesu par taisnīgu, vai nē. Situācija, kad augsta ranga amatpersona, kuras iespējās ir arī tiesnešu karjeras veicināšana vai bremsēšana, publiski izsakās par apsūdzētā vainīgumu, saprātīgam novērotājam no malas diez vai ļaus uzskatīt, ka nākamā tiesu instance spriedīs objektīvi un neatkarīgi, kas ļauj domāt, ka tiesa nebūs taisnīga.⁵⁵

Tiesu neatkarības princips, iespējams, ietekmēts, neapstiprinot Sanitu Osipovu par Augstākās tiesas tiesnesi. A.Strupišs uzskata, ka Saeima ir "klaji pārkāpusi" Satversmes 83.pantu, kas nosaka, ka tiesneši ir neatkarīgi un padoti vienīgi likumam. Iespējams, tas sniedz nepareizu signālu citiem tiesnešiem, kurus ievēl pirmajā reizē uz trīs gadiem⁵⁶. Pievienojās šim viedoklim arī AT tiesnese Dzintra Blata, sakot, ka deputāti, kas nav balsojuši par S. Osipovas kandidatūras apstiprināšanu, iespējams, nedomāja par sekām un to, ka politisku apsvērumu dēļ tiek grautas Satversmē iekļautās vērtības. Vērts arī piebilst, ka šis Saeimas lēmums ir pretējs AT

⁵³ Latvijas Zvērinātu advokātu padome (2021) Latvijas zvērinātu advokātu padomes locekļu viedoklis Pieejams: <https://www.advokatura.lv/lv/aktualitate/latvijas-zverinatu-advokatu-padomes-loceklu-viedoklis> [Aplūkots:17.04.2022]

⁵⁴ Kvajtkovska J. Krīzi tieslietu sistēmā nevar skatīt atrauti no prokuratūras darba stila izvērtējuma. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/viedokli/latvija/krizi-tieslietu-sistema-nevar-skatit-atrauti-no-prokuraturas-darba-stila-izvertejuma-14273795> [Aplūkots:17.04.2022]

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Kvajtkovska J. Krīzi tieslietu sistēmā nevar skatīt atrauti no prokuratūras darba stila izvērtējuma. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/viedokli/latvija/krizi-tieslietu-sistema-nevar-skatit-atrauti-no-prokuraturas-darba-stila-izvertejuma-14273795> [Aplūkots:17.04.2022]

Civillietu departamenta vērtējumam par Osipovas profesionālo piemērotību AT tiesneša amatam, kā arī pretējs AT priekšsēdētāja lēmumam virzīt S.Osipovu par AT tiesnesi.⁵⁷

Kā citu piemēru iespējamam tiesas neatkarības apdraudējumam var minēt to, ka 2009.gada oktobrī Saeima AT tiesneša amatā neapstiprināja Māri Vīgantū, kurš bija viens no tiesnešiem, kurš pieņēma lēmumu par drošības līdzekļa – apcietinājuma – piemērošanu toreizējam Ventspils mēram Aivaram Lembergam. Toreiz Saeimas lēmums bija pretējs tieslietu ministra politiskajam lēmumam un par Saeimas Juridiskās komisijas politiskajam atzinumam par Vīganta piemērotību AT tiesneša amatam. Kas iespējams bija tā tādēļ, ka Zaļo un zemnieku savienība pirms balsojuma esot neoficiāli uzrunājusi neatbalstīt Vīganta kandidatūru. Ko paši noliedz. Tomēr Latvijas Administratīvo tiesnešu biedrība paziņoja, ka Saeimas lēmums neapstiprināt AT tiesneša amatā Vīgantū ir atbilstība tiesnesim un pārkāpj tiesneša personiskās neatkarības principu.⁵⁸

Konferencē “Sabiedriskā viedokļa ietekme uz tiesnešiem un tiesu sistēmu kopumā” sociologa Arņa Kaktiņa prezentētajā pētījumā par uzticēšanos tiesu sistēmai interesi raisīja dati par tiesneša taisnīguma izjūtas lomu tiesas spriešanā. Kā parādīja iegūtie dati: “57% no aptaujātajiem tiesnešiem norādīja, ka lietas izsprieduši pēc likuma, pat ja iekšējā taisnīguma izjūta diktēja ko citu, 23% tiesnešu norādīja, ka viņiem ir grūti atbildēt, savukārt 21% aptaujāto atzina, ka lietas izsprieduši, galvenokārt balstoties uz iekšējā taisnīguma izjūtu, pat ja likums paredzēja ko citu”⁵⁹.

Krimināltiesībās ne mazāk būtisks elementiem tiesībām uz taisnīgu tiesu, ir nevainīguma prezumpcija, nosaka to, ka visas saprātīgās šaubas par vainu, kuras nav iespējams novērst, jāvērtē par labu personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību.⁶⁰ Šis nevainīguma prezumpcijas elements jāpiemēro tikai pēc visu pierādījumu novērtēšanas. Tas nav piemērojams attiecībā uz atsevišķiem pierādījumiem. Tātad pierādījumiem jābūt ticamiem, attiecināmiem un pieļaujamiem, bet konkrētajā lietā bija šaubas par liecību ticamību, jo tās tika pastarpināti

⁵⁷ Kvajtkovska J. Krīzi tieslietu sistēmā nevar skatīt atrauti no prokuratūras darba stila izvērtējuma. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/viedokli/latvija/krizi-tieslietu-sistema-nevar-skatit-atrauti-no-prokuraturas-darba-stila-izvertejuma-14273795> [Aplūkots:17.04.2022]

⁵⁸ Osipovas neievēlēšana AT tiesneses amatā liecina par konstitucionālo krīzi valstī, pauž Strupišs. Pieejams: <https://zinas.tv3.lv/latvija/sabiedriba/osipovas-nievelesana-at-tiesneses-amata-liecina-par-konstitucionalo-krizi-valsti-pauz-strupiss/> [skatīts 17.04.2022]

⁵⁹ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa raksts par taisnīguma nozīmi tiesas spriešanā. 2018. Pieejams: <https://www.satv.tiesas.gov.lv/runas-un-raksti/satversmes-tiesas-tiesnesa-alda-lavina-raksts-par-taisniguma-nozimi-tiesas-spriesana/> [Aplūkots:17.04.2022]

⁶⁰Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:20.04.2022].

iegūtas.⁶¹ Nevainīguma prezumpcija ir fundamentāls pamatprincips kriminālprocesos, taču tas nav piemērojams visos gadījumos. Tā, piemēram, Kriminālprocesa likuma 356.panta piektā daļa kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma 126.panta 3.¹ daļu paredz pierādīšanas pienākuma pārņemšanu uz personu, kura apgalvo, ka manta nav uzskatāma par noziedzīgi iegūtu. Šajā gadījumā personai pašai ir pienākums ticami izskaidrot un norādīt uz mantas legālo izcelsmi. Savukārt, ja šādas ziņas netiek iesniegtas, tad atbilstoši Kriminālprocesa likuma 125.panta trešajai daļai, tiek prezumēts, ka mantai, visticamāk, ir noziedzīga izcelsme.⁶²

Atgriežoties pie Kriminālprocesa likuma 19.pantā definētā nevainīguma principa kopsakarā ar manis izvēlēto bakalaura darba tēmu, t.i., tiesībām uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu, vēlos vērēt uzmanību uz, autores ieskatā, pareizu principa piemērošanu tiesvedībās. Un proti, uzsākoties tiesvedībai, tiesnesim ieejot tiesas zālē un redzot tur procesa dalībniekus (apsūdzēto, prokuroru, aizstāvi), vajadzētu vadīties pēc tā, ka viņam priekšā sēž nevainīga persona (apsūdzētais) un prokurors tagad centīsies pierādīt un pārliecināt tiesu par to, ka šī nevainīgā persona (apsūdzētais) ir izdarījis inkriminētos noziedzīgos nodarījumus, kas norādīti apsūdzībā. Līdz brīdim, kamēr prokurors nav uzsācis pierādīšanu un pārliecināšanu, būtu jāvadās, ka persona, kura saukta pie kriminālatbildības, nav vainīga. Taču nereti ir dzirdēts pretējais – ja jau persona (apsūdzētais) atrodas tiesā, tātad ne bez pamata un advokāts, kurš aizstāv šo personu, centīsies pierādīt un pārliecināt, ka tiek tiesāta nevainīga persona (apsūdzētais). Autores ieskatā, šāda pieeja nav pareiza un neveicina personas tiesības uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu. Minētais būtu novēršams ar regulārām tiesnešu apmācībām, vēršot uzmanību uz nevainīguma principa pareizu piemērošanu, tādējādi nodrošinot tiesības uz taisnīgu tiesu.

⁶¹ Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020.gada 14.maija lēmums Lietā Nr. 11519014416, SKK-256/2020

⁶² Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:24.03.2022]

2. MUTVĀRDU UN RAKSTVEIDA PROCESSA NORISE TIESĀ KRIMINĀLPROCESĀ

Latvijā kriminālprocesa likums paredz gan mutvārdu, gan rakstveida lietas iztiesāšanas veidu. Pārsvarā lietas tiek iztiesātas mutvārdu procesos un tikai izņēmuma gadījumos lietas tiek iztiesātas rakstveida procesos, kuri ir noteikti Kriminālprocesa likumā. Tā, piemēram, rajonu (pilsētas) tiesas rakstveida procesā skata lietas par pirmstiesas procesā slēgtu vienošanos.⁶³ Tātad, ir īpaši noteiktas lietas kriminālprocesa likumā, kuras var skatīt rakstveidā.

Turpmāk darbā arī apskatīts par to, ka šobrīd darbojas Covid-19 infekcijas pārvaldības likums, kurš pieļauj paplašināt lietu skaitu, ko var izskatīt rakstveidā.⁶⁴ Šis tiesām ļauj efektīvāk un ātrāk izskatīt krimināllietas arī pie Covid-19 infekcijas slimības izplatības apstākļiem.

Kriminālprocesa norisei un tā rezultātā pieņemtajiem nolēmumiem ir raksturīga visaugstākā iejaukšanās pakāpe personu pamattiesībās. Tādēļ par vienu no šī procesa mērķiem tiek izvirzīta tainīga krimināltiesisko attiecību noregulēšana bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē. Tām personām, kuras piedalās kriminālprocesā, Kriminālprocesa likums uzliek par pienākumu procesuālo kārtību organizēt tādā veidā, kas liedz neattaisnoti ierobežot kriminālprocesā iesaistītās personas tiesības un nodrošina šo tiesību praktisku un efektīvu īstenošanu.⁶⁵

2.1. Mutvārdu procesa norise tiesā kriminālprocesā

Kriminālprocesa likuma 449.pants nosaka krimināllietas iztiesāšanas tiešumu un mutiskumu,⁶⁶ kas nozīmē, ka tiesām lietas vajadzētu skatīt mutvārdu procesā. Pastāv arī izņēmumi no šādas kārtības.

Krimināllietas iztiesāšanas tiešums un mutiskums nozīmē to, ka pirmās instances un apelācijas instances tiesa, izskatot lietu, pati pārbauda pierādījumus lietā kā arī to, ka uz tiesu uzaicinātās personas liecības un paskaidrojumus dod mutiski un visi izpētāmie materiāli un

⁶³ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:24.03.2022]

⁶⁴ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums. LV likums. Pieņemts 05.06.2020. [Aplūkots:22.03.2022]

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:20.04.2022]

dokumenti tiesas sēdē tiek nolasīti un apspriesti mutiski.⁶⁷ Krimināllietas iztiesāšanas tiešums izpaužas tiesai tieši, ar ko jāsaprot nepastarpināti, pārbaudīt pierādījumus krimināllietā (piemēram, pārbaudīt rakstveida pierādījumus un citus dokumentus tiesas sēdē), bet krimināllietas iztiesāšanas mutiskums izpaužas, personām sniedzot liecības mutvārdos tiesas sēdē vai pēc attiecīgo personu lūguma tās nolasot (atskaņojot).⁶⁸

Visos gadījumos, kad tiesa veic pierādījumu pārbaudi, tiesa nodrošina krimināllietas iztiesāšanas tiešumu, bet krimināllietas iztiesāšanas mutiskumu nodrošina tikai gadījumos, kad pierādījumu pārbaude tiek izdarīta tiesas sēdē.⁶⁹

Kā jau ticis norādīts, rajonu (pilsētas) tiesās mutvārdu procesā var neskatīt lietas par pirmstiesas procesā slēgtu vienošanos. Ar Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumu šī kategorija ir tikusi palielināta, paredzot, ka mutvārdos var neskatīt lietas, kas nodotas tiesai paātrinātā procesa kārtībā vai izskatīšanai lietas bez pierādījumu pārbaudes. Bez minētā mutvārdu procesā var neskatīt lietas, kas minētas Kriminālprocesa likuma 559.panta ceturtajā daļā, taču no rakstveida procesa tiesa var pāriet uz mutvārdu procesu, ja tiek saņemti iebildumi no prokurora vai personas, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests ir aizskāris vai arī tiesa pēc savas iniciatīvas.⁷⁰ Taču Augstākās tiesas Senāts vērš uzmanību, ka Kriminālprocesa likumā noteiktās tiesības uz taisnīgu tiesu, kas ietver arī tiesības uz mutvārdu procesu, nav absolūtas. Likumā ir noteikti apstākļi, kuriem pastāvot, krimināllietu apelācijas instances tiesā var izskatīt rakstveida procesā. Savukārt likumā „Par valsts institūciju darbību ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību”, kas tika pieņemts 2020.gada 3.aprīlī un bija spēkā līdz 9.jūnijam, bija noteikts, ka krimināllietas apelācijas kārtībā var iztiesāt rakstveida procesā arī citos Kriminālprocesa likumā neminētos gadījumos, ja pret to neiebilst prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar.⁷¹

Tajā gadījumā, ja tiek atzīts, ka ir pamats lietu izskatīt mutvārdu procesā (kas nozīmē, ka lieta skar nozīmīgas personas tiesības vai ir objektīvi steidzama un to nevar izskatīt rakstveida procesā), primāri izvērtējama attālināta procesa organizēšana. Tajā gadījumā, ja tas tiek

⁶⁷ Par tiesu varu. LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [Aplūkots:29.04.2022]

⁶⁸ Stukāns J. Pierādījumu pārbaudes kārtība, iztiesājot krimināllietu. Jurista Vārds, 2021,nr. 46.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:20.04.2022]

⁷¹ Augstākā tiesa. Apkopotas Senāta atziņas saistībā ar Covid-19 regulējuma piemērošanu krimināllietu iztiesāšanā. LV portāls, 26.08.2021. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/331746-apkopotas-senata-atzinasa-saistiba-ar-covid-19-regulejuma-piemerosanu-kriminallietu-iztiesasana-2021> [Aplūkots:05.04.2022]

organizēts klātienē, ievērojami obligātie piesardzības pasākumi ārkārtējās situācijas laikā (2 metru distanci starp tiesas zālē esošajām personām, virsmu dezinfekcija, u.c.).⁷²

Tiesības uz klātesamību ir īpaši būtiskas krimināllietās, jo tās ir publiskās tiesības un paredz iespējamus būtiskus tiesību ierobežojumus. Līdz ar to personai pēc iespējas būtu jānodrošina klātesamība tiesas sēdēs, kur tiek izlemti viņas tiesību ierobežojumi. Kriminālprocesa likumā ir uzskaitīti gadījumi kad lieta var tikt skatīta bez apsūdzētā klātbūtnes, bet tad jāpiedalās apsūdzētā aizstāvim. Tomēr, ja lieta iztiesāta bez apsūdzētā klātbūtnes Kriminālprocesā neminētā gadījumā tad nepieciešama apsūdzētā skaidra piekrišana, ja tāda nav tikusi dota tad pamatojoties uz sūdzību lietu skatīt vēlreiz pēc būtības, jo tas ir būtisks kriminālprocesa likuma pārkāpums.⁷³

Tiesības uz taisnīgu tiesu paredz arī tiesības uz lietas izskatīšanu mutvārdu procesā. Lietas izskatīšana mutvārdu procesā (tiesas sēdē), no vienas puses, ir saistīta ar personas tiesībām būt klāt tiesas sēdē un personīgi izteikties par lietas apstākļiem, savukārt no otras puses – ar prasību izskatīt lietas atklāti.⁷⁴ Turklāt Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē ir atrodama atziņa, ka atteikums skatīt lietu mutvārdu procesā var tikt attaisnots vienīgi izņēmuma gadījumos.⁷⁵

Satversmes tiesa ir paudusi atziņu, ka no Satversmes 1.panta izriet virkne tiesiskas valsts principu, tostarp arī taisnīguma un tiesiskuma princips, kas prasa, lai lietas tiktu izskatītas tādā kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspiešanu, un lai ikviena kriminālprocesa, civilprocesa un administratīvā procesa rezultāts būtu taisnīgs. Savukārt lai lietu izskatīšanas procedūra būtu taisnīga, jāievēro prasība nodrošināt personai tiesības tikt uzklausītai izskatāmajā jautājumā, tiesības uz procesuālo vienlīdzību jeb līdzvērtīgu iespēju garantijas,

⁷² Tieslietu Ministrija (2020) Jautājumi un atbildes par tiesu procesu norisi atbilstoši likumam "Par valsts institūciju darbību ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību" Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas/276431-jautajumi-un-atbildes-par-tiesu-procesu-norisi-atbilstosi-likumam-par-valsts-instituciju-darbibu-arkartejas-situacijas-laika-saistiba-ar-covid-19-izplatibu/> [skatīts 18.04.2022]

⁷³ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005.[05.04.2022]

⁷⁴ Briede J., Višķere I., Litvins G., Bitāns A., Danovskis E. Komentārs Satversmes 92. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 137. lpp.

⁷⁵ ECT 2014. gada 4. marta spriedums lietā Grande Stevens pret Itāliju (pieteikuma Nr. 18640/10), 121-122. p. [Aplūkots:05.04.2022]

iespēju izteikt argumentus attiecībā uz pretējās puses iesniegtajiem pierādījumiem, kā arī tiesības pilnvērtīgi izmantot iespēju iesniegt pierādījumus.⁷⁶

Pamatojoties uz likuma “Par tiesu varu”⁷⁷ 25.panta pirmās daļas, puses lietas izskatīšanas gaitā realizē savas procesuālās tiesības sacīkstes formā, izņemot tiesvedību administratīvajās lietās. Arī juridiskajā literatūrā ir norādīts, ka katra puse ir dabiski ieinteresēta maksimāli pierādīt savu pozīciju un maksimāli izkritizēt pretējās puses pierādījumus un argumentus, tā dabīgā ceļā sniedzot trešajai neitrālajai pusei – tiesai – maksimāli daudz informācijas, lai pieņemtu maksimāli objektīvu lēmumu, un tādējādi tiek noskaidrota patiesība.⁷⁸ Tiesas procesā, kurā piedalās prokurors un aizstāvis vai prasītājs un atbildētājs, ir sacīkstes raksturs un sevišķa nozīme ir tieši polemikai.⁷⁹ Savukārt viens no polemikas paņēmieniem ir saistīts ar pretējās puses argumentāciju un tās atspēkojumu.⁸⁰ Taču to nav iespējams atbilstoši veikt tajā gadījumā, ja netiek nedrošināta iespēja iepazīties ar pretējās puses iesniegtajiem pierādījumiem, ar kuriem viņš pamato savu viedokli.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir secinājusi, ka, nosakot, vai kriminālprocess kopumā ir taisnīgs, jāņem vērā arī tas, vai ir ievērotas personas tiesības uz aizstāvību. Jo īpaši ir jāpārbauda vai personai tika dota iespēja apšaubīt pierādījumu pieļaujamību (autentiskumu) un iebilst pret to izmantošanu. Turklāt, ir jāņem vērā pierādījumu kvalitāte, tostarp tas, vai apstākli, kādos tie tika iegūti, rada šaubas par to ticamību vai pareizību.⁸¹ Personas tiesības apšaubīt pierādījumu pieļaujamību un lūgt tiesu izslēgt pierādījumus no krimināllietas ir tiesību uz aizstāvību sastāvdaļa, bet tiesas pienākums veikt efektīvu pierādījumu pieļaujamības pārbaudi ir tiesību uz taisnīgu tiesu izpausme⁸².

⁷⁶ Satversmes tiesas 2007.gada 11.aprīļa spriedums “Par likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 22.panta ceturtās daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam”, 12.punktu. Latvijas Vēstnesis, 62, 17.04.2007. [Aplūkots:05.04.2022]

⁷⁷ Par tiesu varu. LV likums. Pieņemts 15.12.1992. [Aplūkots:05.04.2022]

⁷⁸ Paļčikovska M. Tiesneša objektivitāte un neitralitāte: sacīkstes principa realizācija. Jurista Vārds, 2007, Nr.48.

⁷⁹ Кириллов В. И., Старченко А. А. Логика. Москва: Высшая школа, 1987, с. 250.

⁸⁰ Vedīns I. Loģika. Rīga: Izdevniecība Avots, 2009, 369.lpp.

⁸¹ ECT 11.07.2006 spriedums lietā Nr.54810/00 (Jalloh vs. Germany), 96.punkts. [Aplūkots:05.04.2022]

⁸² Gurevičs D. Procesuālo pārkāpumu ietekme uz pierādījumu pieļaujamību kriminālprocesā: pamattiesību perspektīva. Jurista Vārds, 29.03.2022., Nr. 13 (1227), 22.-26.lpp.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Hermi pret Itāliju* ir secinājusi, ka taisnīga un godīga kriminālprocesa vārdā nepārvērtējama nozīme ir tam, ka apsūdzētais ierodas uz tiesas sēdi.⁸³ Pamatā ir svarīgi, lai apsūdzētais ierodas uz tiesas sēdi, gan tāpēc, lai izmantotu savas tiesības uz uzklaušīšanu, gan arī tāpēc, ka parasti jāpārbauda apsūdzētā izteikumu precizitāte un jāsalīdzina ar cietušā liecībām, tas pasargā gan cietušā, gan liecinieku intereses. Līdz ar to likumdevējam nepieciešams nodrošināt apsūdzēto no nepamatotas prombūtnes.⁸⁴ Bet personīga apsūdzētā ierašanās apelācijas instances tiesā nav tik absolūti nozīmīga, kā tas ir pirmās instances tiesā. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta piemērošanas veids apelācijas instances tiesās ir atkarīgs no procesa specifikas. Ja apelācijas instances tiesai jānovērtē lietas apstākļi un piemērojamās tiesību normas, un visu izvērtējot, jālemj par personas vainu vai nevainīgumu, tā nevar izlemt lietu, neveicot tiešu pierādījumu pārbaudi, kurā piedalās apsūdzētais. Konkrētajā lietā tiesa norādīja arī to, ka apsūdzētais var atteikties no piedalīšanās tiesas sēdē tomēr atteikumam jābūt nepārprotamam. No tā, ka apsūdzētais nav ieradies uz tiesas sēdi, nevar secināt, ka apsūdzētais atteicies piedalīties, tomēr tiesā bija ieradušies divi apsūdzētā advokāti, un pats apsūdzētais nekad nebija izteicis vēlmi piedalīties tiesas sēdē, arī pašā tiesas sēdes dienā par to nesūdzējās.⁸⁵

Kā arī situācijā, kad tiesa notikusi bez personas klātbūtnes, pamatojoties uz to, ka policija nav varējusi noteikt personas atrašanās vietu, nevar uzskatīt, ka persona izvairās no tiesas. Tiesnesim ir jābūt pietiekami daudz faktisko apstākļu pamatojumam, lai atzītu, ka persona nevēlās ierasties tiesas sēdē. Atteikšanās no tiesas sēdes jākonstatē nepārprotamā veidā, ja persona nav informēta par tiesas sēdi, tad viņai nav arī iespējas atteikties ierasties.⁸⁶

Citādāki apstākļi konstatējami lietā *MEDENICA v. SWITZERLAND*, kurā apsūdzētais nevarēja ierasties uz tiesas sēdi, kas notika Ženēvā pamatojoties uz to, ka pats atrodas Amerikas Savienotajās Valstīs, kur strādā par ārstu, un pamatojoties uz vēža pacienta slimnieka lūgumu, noteikumi paredzēja, ka apsūdzētais nevar izceļot no valsts. Bet tiesa tāpat notika ar diviem apsūdzētā izvēlētajiem advokātiem. Vēlāk apsūdzētais lūdza atcelt spriedumu ar kuru viņš tika

⁸³ ECT tiesas sprieduma kopsavilkums *Hermi pret Itāliju* 18.11.2006. Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/taisniga-tiesa/kriminalprocess/apsudzetais/procesualas-garantijas/mutvardu-process-un-daliba/resources/190394> [Aplūkots:05.04.2022]

⁸⁴ ECT.14.06.2001. spriedums lietā *MEDENICA v. SWITZERLAND*

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ ECT tiesas sprieduma kopsavilkums *Sejdovic pret Itāliju* 1.03.2022 Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/taisniga-tiesa/kriminalprocess/apsudzetais/procesualas-garantijas/mutvardu-process-un-daliba/resources/190396> [Aplūkots: 05.04.2022]

notiesāts sakot, ka advokātiem nebija iespēja piekļūt viesiem lietas materiāliem un pats gribējis, bet nevarējis ierasties. Tomēr tiesa nolēma, ka advokāti bija paša apsūdzētā izvēlēti un apsūdzētais neveica nekādus pasākumus, lai nodrošinātu savu ierašanos tiesā kā, piemēram, nemeklēja sev slimnīcā aizvietotāju uz ko apsūdzētais iepriekš bija norādījis, ka nav neviens tik labs aizvietotājs kā viņš un, ja viņš atrastu citu, tad pacientam būtu mazas izredzes izdzīvot. Pati Ženēvas tiesa norādīja savus apsvērumus kādēļ lietu iztiesāja bez apsūdzētā klātbūtnes tādus kā, piemēram, ka nav apstākļi, kas pastāvētu no personas gribas neatkarīgu iemeslu dēļ, lai apsūdzētais nevarētu ierasties tiesas sēdē. Tieši otrādi, tiesnesis uzskatīja, ka apsūdzētais apzināti vēlās novilcināt tiesas procesu.⁸⁷

Tai pat laikā Senāta Krimināllietu departaments ir norādījis, ka viens no būtiskākajiem taisnīgas tiesas elementiem, ir tiesības būt klāt tiesas sēdē, un tiesības uz mutvārdu procesu. Tomēr šīs tiesības nav absolūtas, tādēļ tās legītīma mērķa sasniegšanai var samērīgi ierobežot, tostarp, lai panāktu citu taisnīgas tiesas elementu (piemēram, lietas izskatīšana saprātīgā termiņā, tiesiskā stabilitāte) efektīvāku nodrošināšanu attiecībā pret citām personām. Ja pirmās instances tiesā lieta izskatīta pēc būtības mutvārdu procesā, apelācijas instances tiesas lēmums, ievērojot Kriminālprocesa likuma 559.panta ceturtās daļas 3.punktā paredzēto, noteikt lietas iztiesāšanu rakstveida procesā, neskatoties uz aizstāves apelācijas sūdzībā izteikto lūgumu iztiesāt lietu mutvārdu procesā, nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmi un Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām.⁸⁸

Ir svarīgi nodrošināt personas tiesības piedalīties lietas iztiesāšanā jeb tiesības uz klātesamību, lai apsūdzētais varētu izteikties pats tiesas sēdē, kā arī tas nodrošina cietušā tiesības un intereses, salīdzinot liecības vai noskaidrojot neprecizitātes. Tādēļ ir būtiski, ka apsūdzētais ierodas tiesas sēdē, un katrs atsevišķs gadījums ir īpaši jāizvērtē. Svarīgi, lai personai tiktu paziņots par tiesas sēdes laiku un vietu. Ja tai nav iespējas uzzināt, ka vispār notiek tiesa, to nevar uztvert kā izvairīšanos no tiesas. Īpaši grūti ir ar gadījumiem, kur persona, iespējams, ļaunprātīgi izmanto to, ka nevar ierasties tiesas sēdē, lai novilcinātu tiesu.

Tiesai taisot notiesājušu spriedumu un nosakot sodu, kā viens no kritērijiem, kas jāņem vērā, ir vainīgā personība. Vainīgā personība ir soda noteikšanas vispārīgo principu pastāvīgs elements. Svarīgi ir nodalīt tādas ziņas par apsūdzēto, kas raksturo viņu kā personu, kas

⁸⁷ ECT.14.06.2001. spriedums lietā MEDENICA v. SWITZERLAND [Aplūkots:05.04.2022]

⁸⁸ LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 10.maija lēmums lietā Nr. SKK – 132/2012 (krimināllieta Nr. 11840000909)

izdarījusi noziedzīgo nodarījumu, no tādiem personību raksturojošiem datiem, kurus likumdevējs atzinis par atbildību mīkstinošiem vai pastiprinošiem apstākļiem.⁸⁹

Krimināltiesiska nozīme personas izvērtēšanas procesā ir ziņām, kas raksturo personas:

- fizisko stāvokli (vecums, dzimums, veselības stāvoklis, atkarība);
- psihisko stāvokli (pieskaitāma vai ierobežoti pieskaitāma);
- sociālo statusu (ģimenes stāvoklis, apgādājamo personu esamība, dzīvesveids, attieksme pret darbu un mācībām, sabiedriskās kārtības un sadzīves normu ievērošana, uzvedība ieslodzījuma vietā un citās dzīves situācijās utt.);
- personas tiesisko statusu (sodāmību esamība vai neesamība).⁹⁰

Minēto apstākļu izvērtēšana ļauj, no vienas puses, noskaidrot personas noziedzīgās uzvedības cēloņus, tās noziedzīgo tieksmju stabilitāti, bet, no otras puses, noteikt maksimāli lietderīgāko soda veidu, lai sasniegtu tā mērķi.⁹¹

Ja par psihisko stāvokli (pieskaitāma vai ierobežoti pieskaitāma) un personas tiesisko statusu (sodāmību esamība vai neesamība) tiesa var vadīties no lietā esošiem materiāliem, tad tādi apstākļi kā fiziskais stāvoklis (veselības stāvoklis, atkarība) un sociālais statuss (dzīvesveids, attieksme pret darbu un mācībām, sadzīves normu ievērošana, uzvedība dzīves situācijās utt.), pēc darba autores domām, lietā esošie materiāli arī var nesaturēt.

Vainīgā personība, kas ir svarīgākā sastāvdaļa soda individualizācijā, ir cieši saistīts ar taisnīguma principu.⁹² Darba autore uzskata, ka tikai mutvārdu procesā tiesai taisot nolēmumu, tā objektīvi varētu izvērtēt personas personību, tādejādi soda individualizācija vainīgai personai neizpaliktu, kas, savukārt, nodrošinātu personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Analizējot Tiesu administrācijas datus par izskatīto krimināllietu skaitu pēc procesa veida, kurā tiek norādīti dati par izskatītajām krimināllietām mutvārdu un rakstveida procesos pirms Covid-19 infekcijas izplatības, t.i., 2019.gadā (tabulu skatīt trešajā nodaļā) ir redzams, ka no kopējā izskatīto lietu skaita pirmās instances tiesā mutvārdos iztiesātas aptuveni 85% lietu, bet apelācijas instancē no kopējā lietu skaita mutvārdos iztiesāti aptuveni 60% no lietām. Tas

⁸⁹ Luksa M. Kriminālsodu prakse: likumu ietvars un rakstīto normu pārvaldīšana. Pieejams: <https://lvportals.lv/tiesas/278646-kriminalsodu-prakse-likumu-ietvars-un-rakstito-normu-parvaldisana-2016> [Aplūkots:05.04.2022]

⁹⁰ Luksa M. Kriminālsodu prakse: likumu ietvars un rakstīto normu pārvaldīšana. Pieejams: <https://lvportals.lv/tiesas/278646-kriminalsodu-prakse-likumu-ietvars-un-rakstito-normu-parvaldisana-2016> [Aplūkots:05.04.2022]

⁹¹ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri, pirmā daļa. Rīgā: Tiesu namu aģentūra, 2015, 206.lpp

⁹²Ibid, 206.lpp

saistāms ar to, ka ir salīdzinoši maz vienošanās procesu, kas atvieglo tiesu darbību. Tātad pirmajā instancē aptuveni 15% gadījumu personas ir vienojušās ar prokuroru par sodu, vai arī ir bijusi piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošana juridiskajai personai. Turpretī apelācijas instancē redzams, ka ir plašākas iespējas izskatīt lietas rakstveida procesā, līdz ar to arī tas tiek darīts.

2.2. Rakstveida kriminālprocess

Rakstveida process mūsdienu krimināltiesībās tika ieviests 2005.gada 21.aprīlī, kad tika pieņemts Kriminālprocesa likums, kur rakstveida procesu piemēroja kasācijas instances tiesā, kur krimināllietas neskata pēc būtības.⁹³

Kā pavērsienu lietas izskatīšanai rakstveida procesā var uzskatīt 2009.gada 12.marta grozījumus Kriminālprocesā, kad uz trešo lasījumu Saeimā tika iesniegti priekšlikumi, kas ļāva apelācijas instancei lietas iztiesāt rakstveida procesā.⁹⁴ Autoresprāt, šāda kārtības noteikšana zināmā mērā mazināja tiesas noslodzi un paātrināja lietas izskatīšanu tiesā.

Kā nākamo soli rakstveida procesa noteikšanai varētu uzskatīt 2012.gada 24.maija grozījumus Kriminālprocesā, kas pavēra iespējas rakstveida procesu noteikt gadījumos, kad ir tikusi panākta vienošanās pirmstiesas kriminālprocesā starp apsūdzēto un prokuroru par piemērojamo sodu.⁹⁵ Kā norādījis bijušais Tieslietu ministrijas Krimināltiesību departamenta direktora vietnieks, tagadējais Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesnesis *Zigmunds Dundurs* - likuma grozījumi ļaus rakstveida procesu ieviest pirmā - rajona līmeņa tiesā, ja starp apsūdzēto personu un prokuroru būs noslēgta vienošanās par piemērojamo sodu. Kriminālprocesa likumā šāds institūts ir paredzēts jau tagad: apsūdzētais var vienoties ar prokuroru par soda mēru, tad prokurors dodas uz tiesu, kas mutvārdu procesā izvērtē vienošanos un pieņem par to lēmumu. Taču šīs sēdes nereti ir visai formāls pasākums (protams, tiesa var arī atteikties vienošanos apstiprināt), tomēr prasa gan laiku, gan tērē valsts līdzekļus. Mūsu

⁹³ Likumprojekts "Kriminālprocesa likums" pieejams:https://www.saeima.lv/L_Saeima8/index.htm [Aplūkots 04.04.2022]

⁹⁴ Kriminālprocesa likums.LV likums. [01.07.2009.-13.07.2009.]

⁹⁵ Kriminālprocesa likums.LV likums. [01.07.2012.-30.11.12.]

mērķis ir dot iespēju tiesai skatīt lietas rakstveida procesā.⁹⁶ Autoresprāt, šie grozījumi Kriminālprocesa likumā ir devuši savu ieguldījumu tiesu noslodzes mazināšanā un līdzekļu ekonomijā, kā arī veicinājuši lietu izskatīšanu saprātīgos termiņos.

Kā jau ticis norādīts, spēkā esošais Kriminālprocesa likuma 449.pants nosaka krimināllietas iztiesāšanas tiešumu un mutiskumu. Taču, kā norāda Latvijas pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce - tiesības uz klātesamību tiesas sēdē nav absolūtas, un to īstenošana var atšķirties atkarībā gan no tiesu instances, gan procesa būtības, proti, tieša un mutiska lietas izskatīšana tiesas sēdē visās instancēs noteikti nav obligāta, un viens no svarīgākajiem kritērijiem ir tas, vai tiesas sēdē tiek pārbaudīti pierādījumi un izvērtēti fakti.⁹⁷ Arī Augstākā tiesa, analizējot Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru⁹⁸ ir norādījusi, ka apelācijas instances tiesā lietu pretēji pieteicēja vēlmēm var izskatīt rakstveida procesā, ja procesa veids pēc tiesas ieskata neietekmē lietas objektīvu un taisnīgu izsprišanu, proti, ja lietas apstākļi neprasa pieteicēja personīgu uzklauššanu un tieša lietu var izspriest, iepazīšoties ar lietas materiāliem un procesa dalībnieku viedokli rakstveidā.⁹⁹ Taču būtisks apstāklis ir tas, ka personai ir jānodrošina iespējas īstenot procesuālās tiesības izteikt motivētu lūgumu par lietas izskatīšanu mutvārdu procesā, pretējā gadījumā tiek pārkāpts Kriminālprocesa likuma 15.pantā nostiprinātais kriminālprocesa pamatprincips – tiesības uz taisnīgu tiesu, šādu secinājumu ir izdarījis arī Senāta Krimināllietu departaments.¹⁰⁰

Atbilstoši spēkā esošām Kriminālprocesa likuma normām, tieša rakstveida procesā pirmajā instancē var iztiesāt lietas tikai par pirmstiesas kriminālprocesā slēgtu vienošanos ar fizisku personu¹⁰¹ un kriminālprocesos par piespiedu ietekmēšanas līdzekļu piemērošanu juridiskajai personai.¹⁰² Taču, tiklīdz tiek saņemti iebildumi no procesā iesaistītajām personām

⁹⁶ Luksa M. Kriminālprocesa likuma grozījumi: lai vienkāršāk, ātrāk un skaidrāk. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/249451-kriminalprocesa-likuma-grozijumi-lai-vienkarsak-atrak-un-skaidrak-2012> [Aplūkots:01.03.2022]

⁹⁷ Strada-Rozenberga K. Tiesības uz lietu izskatīšanu tiesā. Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 77., 78.lpp

⁹⁸ ECT.22.02.1996. spriedumus lietās Bulut v. Austria (17358/90, 22.02.1996.), Botten v. Norway (16206/90, 19.02.1996.), Döry v. Sweden (28394/95, 12.11.2002.), Fredin v. Sweden (12033/86, 23.02.1994.), Markku Kaipila v. Finland (49453/99, 18.10.2005.) [Aplūkots:01.03.2022]

⁹⁹ Augstākās tiesas 2015.gada 26.maija lēmums krimināllietā Nr. 11095119214 (SKK-0206-15) [Aplūkots:01.03.2022]

¹⁰⁰ Senāta Krimināllietu departamenta 2021.gada 9.marta lēmums lietā nr. 15840016618, SKK-164/2021 [Aplūkots:01.03.2022]

¹⁰¹ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:20.04.2022]

¹⁰² *Ibid.*

(prokurors, cietušais, apsūdzētais, aizstāvis, juridiskā persona) par lietas iztiesāšanu rakstveida procesā vai apsūdzētais atsakās no vienošanās, tiesai ir pienākums iztiesāšanu veikt mutvārdu procesā.¹⁰³ Citos gadījumos pirmās instances tiesa iztiesāšanu rakstveida procesā nav tiesīga veikt.

Lietas izskatīšana tiesā rakstveida procesā notiek tikai pēc lietā esošajiem pierādījumiem. Ja pirmās instances tiesā lietas iztiesāšana rakstveida procesā pieļaujama gadījumos, kad pirmstiesas procesā ir tikusi noslēgta vienošanās ar prokuroru par vainas atzīšanu un sodu, tad apelācijas instances tiesā rakstveida procesā lietu var izskatīt nepastāvot pirmstiesas kriminālprocesā panāktai vienošanās par vainas atzīšanu un sodu.

Apelācijas instances tiesa, pretstatā pirmās instances tiesai, rakstveida procesā lietu var iztiesāt, ja:

1) apelācijas sūdzībā vai protestā ir izteikts lūgums tikai par piespriedē soda mīkstināšanu un ja prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, pret to neiebilst;

2) apelācijas sūdzībā vai protestā ir norādīts uz apstākļiem, kuru dēļ pirmās instances tiesas nolēmums katrā ziņā jāatceļ, un ja prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, pret to neiebilst;

2¹) apelācijas sūdzībā vai protestā ir izteikts lūgums tikai par kaitējuma kompensāciju un ja prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, pret to neiebilst;

3) apelācijas sūdzībā vai protestā ir izteikts lūgums tikai par piespriedē soda mīkstināšanu un ja lieta pirmās instances tiesā izskatīta bez pierādījumu pārbaudes un piespriedētais sods nav saistīts ar brīvības atņemšanu, kas ilgāka par pieciem gadiem;

4) apelācijas sūdzībā vai protestā ir norādīts uz apstākļiem, kuru dēļ pirmās instances tiesas nolēmums katrā ziņā jāatceļ, un ja lieta pirmās instances tiesā izskatīta bez pierādījumu pārbaudes un piespriedētais sods nav saistīts ar brīvības atņemšanu, kas ilgāka par pieciem gadiem;

5) apelācijas sūdzībā vai protestā izteikts lūgums tikai par procesuālajiem izdevumiem vai lietiskajiem pierādījumiem;

¹⁰³ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:20.04.2022]

6) apelācijas sūdzībā ir izteikts lūgums tikai par noziedzīgi iegūtās mantas konfiskāciju vai piedziņu.¹⁰⁴

Arī apelācijas instances tiesā, iebildumus par lietas izskatīšanu rakstveida procesā var iesniegt prokurors, aizstāvis un persona, kuras intereses izskatāmā sūdzība vai protests aizskar¹⁰⁵ vai arī tiesa pēc savas iniciatīvas.¹⁰⁶ Taču Senāta Krimināllietu departaments ir norādījis, ka Kriminālprocesa likuma 561.¹panta trešā un ceturtā daļa, kas paredz gadījumus, kad rakstveida procesā tiesa var pieņemt lēmumu par lietas iztiesāšanu mutvārdu procesā, nenoteic tiesas pienākumu, izskatot lietu rakstveida procesā, katrā gadījumā, kad iesniegts iebildums, pieņemt lēmumu par lietas iztiesāšanu mutvārdu procesā.¹⁰⁷

Papildus tam Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 12. pants paredz, ka: *“Krimināllietu apelācijas kārtībā var iztiesāt rakstveida procesā arī gadījumos, kas nav minēti Kriminālprocesa likumā. Prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, var izteikt lūgumu, to pamatojot, lietu izskatīt mutvārdu procesā.”*¹⁰⁸

Likumprojekta “Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums” anotācijā šīs normas pieņemšanas nepieciešamība tika skaidrota ar to, ka: “Ņemot vērā valstī noteiktos drošības pasākumus, ir nepieciešams paredzēt speciālu regulējumu atsevišķiem jautājumiem kriminālprocesā saistībā ar krimināllietu izskatīšanu un ar to saistītajiem procesiem. Panta pirmā daļa paredz paplašināt rakstveidā izskatāmo krimināllietu uzskaitījumu apelācijas instancē. Lai gan Kriminālprocesa likuma 559. panta ceturtā daļa jau šobrīd paredz vairākus gadījumus, kad lieta apelācijas kārtībā var tikt izskatīta rakstveida procesā, tomēr šis uzskaitījums ir pārāk šaurs un būtu paplašināms, nodrošinot raitu kriminālprocesu norisi un vienlaikus mazinot riskus gan lietu dalībnieku, gan tiesnešu un tiesu darbinieku veselībai.”¹⁰⁹

Ievērojot minēto, ir secināms, ka krimināllietas iztiesāšana rakstveida procesā apelācijas kārtībā, pamatojoties uz Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 12. panta pirmo daļu,

¹⁰⁴ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:20.04.2022]

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Senāta Krimināllietu departamenta 2021.gada [...] lēmums lietā Nr. [...], SKK-[K]/2020. Pieejams: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:WKz_UXQ6bTYJ:https://www.at.gov.lv/downloadla_wfile/7800+&cd=2&hl=lv&ct=clnk&gl=lv [Aplūkots:20.04.2022]

¹⁰⁸ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums. LV likums. Pieņemts: 05.06.2020. [Aplūkots:18.03.2022]

¹⁰⁹ Likumprojekta “Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums” anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/C0F7B89859934871C22585770022A499?OpenDocument> [Aplūkots:20.04.2022]

ir saistāma ar lietas dalībnieku, tiesnešu un tiesu darbinieku veselības interešu aizsardzību. Tomēr tiesai, lemjot jautājumu par lietas izskatīšanas procesa veidu, ir pienākums izvērtēt personas, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, lūgumu par lietas izskatīšanu mutvārdu procesā un nodrošināt visu iesaistīto pušu tiesību un interešu ievērošanu.

Jāatzīmē, ka arī Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departaments ir norādījis, ka izvēloties rakstveida procesa veidu, apelācijas instances tiesai ir jānodrošina, lai tiktu ievērotas procesā iesaistīto personu tiesības uz taisnīgu tiesu. Kriminālprocesa likuma 15. pants paredz, ka ikvienam ir tiesības uz lietas izskatīšanu taisnīgā, objektīvā un neatkarīgā tiesā. Tiesības uz taisnīgu tiesu ir kriminālprocesa pamatprincips, turklāt tās nostiprinātas Latvijas Republikas Satversmes 92.pantā kā vienas no būtiskākajām pamattiesībām. Senāts norāda, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ietver arī tiesības noprotināt liecinošās personas, un tas nav panākams, izskatot lietu rakstveida procesā.¹¹⁰

Tai pat laikā Senāta Krimināllietu departaments ir norādījis, ka rakstveida process pats par sevi neierobežo procesā iesaistīto personu tiesības uz taisnīgu tiesu. Rakstveida procesa būtība izpaužas apstākļi, ka lieta tiek iztiesāta pēc lietas materiāliem bez procesā iesaistīto personu piedalīšanās klātienē, līdz ar to apsūdzētais rakstveida procesā nesniedz liecības, nepamato savu viedokli par apelācijas sūdzībā norādītajiem apstākļiem un nesaka pēdējo vārdu. Tiesības uz taisnīgu tiesu šajā aspektā apsūdzētajam tiek nodrošinātas, izskaidrojot viņam tiesības iesniegt tiesai rakstveida liecības un dokumentus, kas pamato apelācijas sūdzībā izteiktos lūgumus.¹¹¹

Minētā sakarā autore vēlas vērst uzmanību uz Kriminālprocesa likuma 561.¹ panta pirmo daļu, kas nosaka, ka lietu rakstveida procesā izskata pēc lietā esošajiem materiāliem, ievērojot apelācijas instances tiesas kompetenci¹¹² kopsakarā ar Kriminālprocesa likuma 563.panta pirmās daļas ar indeksu viens noteikto, ka Rakstveida procesā apelācijas instances tiesa pieņem vienu no šādiem nolēmumiem:

1) atstāj negrozītu pirmās instances tiesas spriedumu;

¹¹⁰ Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada [...] lēmums [Slēgtas lietas statuss. Publicēti izvilkumi no nolēmuma] lietā Nr. [...], SKK-[H]/2021. [Aplūkots:20.04.2022]

¹¹¹ Senāta Krimināllietu departamenta 2021.gada 1.decembra lēmums lietā Nr. 11815000218, SKK-155/2021. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/v-nodala-soda-noteiksana> [Aplūkots:20.04.2022]

¹¹². Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:20.04.2022]

- 2) atceļ pirmās instances tiesas spriedumu daļā par sodu un šajā daļā taisa jaunu spriedumu;
- 3) atceļ pirmās instances tiesas nolēmumu pilnībā vai kādā daļā un nosūta krimināllietu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai;
- 4) atceļ pirmās instances tiesas spriedumu daļā par pieteikto kaitējuma kompensāciju, par noziedzīgi iegūtās mantas konfiskāciju vai piedziņu, procesuālajiem izdevumiem vai lietiskajiem pierādījumiem un šajā daļā taisa jaunu spriedumu vai nosūta lietu jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesai.¹¹³

Analizējot minētos apelācijas instances tiesas nolēmumu veidus, nākas secināt, ka Kriminālprocesa likums neparedz apelācijas instances tiesai tiesības, iztiesājot lietu rakstveida procesā, taisīt attaisnojošu spriedumu. Tādējādi ir atzīstams, ka lietas iztiesāšana rakstveida procesā jau *a priori* nevar procesuāli nodrošināt aizstāvības lūguma apmierināšanu. Līdz ar to lēmums par lietas iztiesāšanu rakstveida procesā zināmā mērā dod pamatu pieņemt, ka apelācijas instances tiesai jau priekšlaicīgi ir izveidojies priekšstats par to, kādam ir jābūt lietas iznākumam. Lai arī Kriminālprocesa likuma 511.panta otrā daļa nosaka, ka tiesas spriedumam jābūt tiesiskam un pamatotam,¹¹⁴ kas pamatots uz materiālo un procesuālo tiesību normām,¹¹⁵ maz ticams, ka rakstveida procesā tiesas pieņemot nolēmumu varētu uzskatīt par taisnīgu.

Situācija valstī ikvienam tiesību piemērotājam uzliek lielu atbildību. Būtu atbalstāma tikai tāda pieeja, kuras mērķis ir arī Kriminālprocesa likumā neminētos gadījumos pēc iespējas nodrošināt krimināllietu iztiesāšanu mutvārdu procesā. Ja epidemioloģiskās drošības prasības nav iespējams ievērot, kā procesuālais līdzeklis lietas iztiesāšanas nodrošināšanai ir videokonferences izmantošana. Ja videokonferenci nav iespējams izmantot, tad šādā gadījumā lietas izskatīšana rakstveidā būtu kā izņēmuma gadījums.¹¹⁶

Kasācijas instances tiesā rakstveida procesu nosaka, ja iespējams pieņemt lēmumu pēc lietā esošiem materiāliem un sūdzības vai protesta iesniedzējs nav iesniedzis motivētu lūgumu par lietas skatīšanu mutvārdu procesā, taču kasācijas instancē procesa dalībniekiem nav tiesības iesniegt iebildumus par lietas izskatīšanu rakstveida procesā¹¹⁷. Tas saistīts ar to, ka kasācijas

¹¹³ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:20.04.2022]

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Kulmanis O. Krimināllietu iztiesāšana rakstveida procesā. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/en/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-23/kriminallietu-iztiesasana-rakstveida-procesa> [Aplūkots:22.04.2022]

¹¹⁷ Krimināllietu departaments (b.g.) Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesvediba/tiesas-process-senata/kriminallietu-departaments> [Aplūkots:22.04.2022]

instances tiesa pierādījumus lietā no jauna neizvērtē, tā izskata tikai Krimināllikuma pārkāpumu vai Kriminālprocesa likuma normu būtiski pārkāpumu esamību vai neesamību. Savukārt mutvārdos kasācijas tiesas instancē lietu izskata, ja nepieciešami papildu paskaidrojumi no personām, kurām ir tiesības piedalīties procesā, vai, pēc Augstākās tiesas ieskata, attiecīgajai lietai var būt īpaša nozīme likuma normu interpretēšanā, nosaka lietas izskatīšanu tiesas sēdē.¹¹⁸

Lietas izskatīšana tiesā rakstveida procesā notiek tikai pēc lietā esošajiem pierādījumiem. Ja pirmās instances tiesā lietas iztiesāšana rakstveida procesā pieļaujama gadījumos, kad pirmstiesas procesā ir tikusi noslēgta vienošanās ar prokuroru par vainas atzīšanu un sodu, tad apelācijas instances tiesā rakstveida procesā lietu izskata nepastāvot pirmstiesas kriminālprocesā panāktai vienošanās par vainas atzīšanu un sodu.¹¹⁹

Savukārt apskatot citu Eiropas savienību valstu regulējumus, ir redzams, ka līdzīgi kā Latvijā, krimināllietās tiek noteikts pamatā mutvārdu process pirmās instances tiesās un izņēmumi, kad lietu var izskatīt rakstveida procesā, ir apelācijas instancē. Kā, piemēram, Lietuvas Kriminālprocesa kodeksā noteikts, ka tiesā tiesvedība notiek tieši un mutiski. Tātad, pirmās instances tiesā tiesvedība notiek mutiski ar tiešu pierādījumu pārbaudi, bet ir izņēmumi attiecībā uz lietu izskatīšanu otrajā instancē. Kā nosaka Lietuvas kriminālprocesa kodekss, lietu var izskatīt rakstveida procesā, ja protests vai sūdzība ir tikai par soda apmēru, nepareizi tikusi piemērota krimināllikuma norma, nav pienācīgi atrisināti citi ar notiesāšanu saistīti jautājumi. Vai arī, ja ir protests, sūdzība par pamatu sprieduma atcelšanai un tiesvedības izbeigšanai, piemēram, bijis iestājies notiesājoša sprieduma noilgums. Kā arī Lietuvas kriminālprocesa kodekss nosaka gadījumus, kad lietu nevar izskatīt rakstveida procesā, piemēram, ja prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, pret to neiebilst. Savukārt nav atsevišķi izdalīti nolēmumi ko var pieņemt rakstveida procesā iztiesājot lietu, bet neiztiesājot mutvārda. Kasācijas tiesā lietas izskata rakstveidā, izņemot gadījumus, kad, piemēram, protests iesniegts ar pamatojumu, kas pasliktina notiesātā, attaisnotā vai personas pret, kuru lieta izbeigtu situāciju.¹²⁰

¹¹⁸ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:14.05.2022]

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamoji proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamoji proceso kodeksas [Lietuvas kriminālprocesa kodekss] Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>

3. COVID-19 IETEKME UZ MUTVĀRDU VAI RAKSTVEIDA PROCESA IZVĒLI KRIMINĀLPROCESĀ (3.nodaļa)

Kā jau iepriekš ticis ieskicēts, Covid-19 pandēmija ir izraisījusi plašas izmaiņas sabiedrības ikdienā. Valstīs noteikti visdažādākie ierobežojumi, lai vīrusa izplatība tiktu mazināta. Nenoliedzami, vīruss skāris arī tiesu darbību. Šajā nodaļā tiks apskatīts kādas izmaiņas veiktas, lai nodrošinātu lietu izskatīšanu arī šī brīža apstākļos. Nodrošinātu sabiedrības veselības interesi, bet paralēli arī to, lai nodrošinātu lietu izskatīšanu tiesās, tātad tiesu darbības nepārtrauktību.

3.1. Covid-19 ietekme uz mutvārdu vai rakstveida procesa izvēli Latvijā

Saistībā ar Covid-19 izplatību Latvijā, tika pieņemti vairāki jauni tiesību akti, kuri regulē, tajā skaitā, arī krimināllietu izskatīšanas procesus. Piemēram, šobrīd spēkā esošā Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 12. pants nosaka, ka krimināllietas apelācijas kārtībā var iztiesāt rakstveida procesā arī gadījumos, kas nav minēti Kriminālprocesa likumā¹²¹, līdz ar to ir palielinājies rakstveida lietu iztiesāšanas skaits. No likuma anotācijas izriet tas, ka šī likuma mērķis ir atjaunotu vispārējo tiesisko kārtību, paredzot atbilstošus piesardzības pasākumus, kas nodrošina ar sabiedrības drošības un veselības interesēm samērīgu privātpersonu tiesību un pienākumu apjomu un efektīvu valsts institūciju darbību saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī. 12. panta pirmā daļa paredz paplašināt jau Kriminālprocesa likumā paredzētos gadījumus kad lieta apelācijas kārtībā izskatāma rakstveida procesā pamatā, lai nodrošinātu raitu kriminālprocesu norisi un vienlaikus mazinātu riskus gan lietu dalībnieku, gan tiesnešu un tiesu darbinieku veselībai.¹²² Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums paplašina arī pirmās

¹²¹ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums: LV likums. Pieņemts 05.06.2020. [aplūkots:22.02.2022].

¹²² Likumprojekta "Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums" anotācija. Pieejama: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/LU.LV/Apaksvietnes/Fakultates/www.jf.lu.lv/studijas/dokumenti/Sesija/Metodiskie_noradijumi_petniecibas_darbu_izstradasanai.pdf [Aplūkots: 04.04.2022]

instances tiesas iespējas izskatīt krimināllietas rakstveida procesā attiecībā uz lietām, kas nodotas tiesai paātrinātā procesa kārtībā vai izskatīšanai bez pierādījumu pārbaudes.¹²³

Iepriekšējais likums „Par valsts institūciju darbību ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību”, kas tika pieņemts 2020.gada 3.aprīlī un bija spēkā līdz 9.jūnijam, paredzēja to, ka krimināllietas apelācijas kārtībā var iztiesāt rakstveida procesā arī citos Kriminālprocesa likumā neminētos gadījumos, ja pret to neiebilst prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar. Ir gan norādāms, ka atbilstoši likuma redakcijai, iebildumus varēja izteikt tikai prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar. Lai arī likumā nav norādīts, ka iebildumus varētu izteikt arī personas, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, aizstāvis, domājams, ka šādas tiesības piemita arī aizstāvim, jo atbilstoši Kriminālprocesa likuma 86.panta pirmajai daļai, aizstāvim ir visas tiesības, kādas ir viņa aizstāvamajai personai attiecīgajā procesā.¹²⁴ Jaunais regulējums paredz to, ka šiem iebildumiem jābūt pamatotiem un tiesa vērtē to pamatotību.¹²⁵ Kā izriet no grozījumu anotācijas, tas bija nepieciešams, jo personas spēkā esošo regulējumu mēdz izmantot, lai novilcinātu tiesas procesu, proti, norādot iebildumus lietas izskatīšanai rakstveida procesā bez pamatojuma vai paskaidrojuma, tādā veidā pagarinot arī krimināllietas iztiesāšanas laiku un palielinot to gadījumu skaitu, kad notiek mutvārdu procesi, ir nepieciešams noteikt papildu nosacījumu, kādos gadījumos tiesai ir pienākums krimināllietu izskatīt mutvārdos, proti, turpmāk personai ir jāmotivē savi iebildumi pret lietas izskatīšanu rakstveida procesā, ko tiesnesis izvērtēs un izvēlēsies piemērotāko procesa veidu, nodrošinot visu iesaistīto pušu tiesību un interešu ievērošanu.¹²⁶

Tāpat minētā likuma grozījumi tika papildināti ar 10.1 pantu, pirmajā daļā nosakot, ja tiesa atzīst par nepieciešamu lietu iztiesāt tiesas sēdē, epidemioloģiskās drošības mērķu sasniegšanai tiek izmantota videokonference. Pret šādu lēmumu var izteikt iebildumus personas, kuras piedalās administratīvā pārkāpuma procesā tiesā vai kriminālprocesā tiesā, bet citās lietās, ja tam ir objektīvs pamats, iebildumus var izteikt fiziskā persona, kuru nepārstāv advokāts.

¹²³ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums: LV likums. Pieņemts 05.06.2020. [aplūkots:22.02.2022].

¹²⁴ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005 [Aplūkots:24.03.2022]

¹²⁵ Augstākās tiesas 26.08.2021. Apkopotas Senāta atziņas saistībā ar Covid-19 regulējuma piemērošanu krimināllietu iztiesāšanā Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/331746-apkopotas-senata-atzinasaistiba-ar-covid-19-regulejuma-piemerosanu-kriminallietu-iztiesasana-2021> [Aplūkots:03.04.2022]

¹²⁶ Likumprojekta „Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums(annotācija):

Savukārt minētā panta ceturtajā daļā tika noteikts, ka lietu izskatīšana mutvārdu procesā klātienē notiek, ja ir iespējams ievērot epidemioloģiskās drošības prasības lietas izskatīšanas laikā un lietas izskatīšanu nav iespējams nodrošināt rakstveidā vai izmantojot videokonferenci. Vēlāk, t.i., ar 2021.gada 1.aprīļa grozījumiem minētā panta ceturta daļa ir tikusi mīkstināta, nosakot, ka lietu izskatīšana mutvārdu procesā klātienē notiek, ja lietas izskatīšanu nav iespējams nodrošināt rakstveidā vai izmantojot videokonferenci. Lietu izskatīšana mutvārdu procesā klātienē notiek, pēc iespējas ievērojot epidemioloģiskās drošības prasības lietas izskatīšanas laikā.¹²⁷

Nenoliedzami, ka šāda kārtība ļauj tiesām efektīvāk un ātrāk izskatīt krimināllietas, taču ne vienmēr mutvārdu procesa aizstāšana ar rakstveida procesu nodrošina personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Covid-19 infekcijas straujā izplatība un ārkārtas situācijas ieviešana arī Latvijā radījusi virkni izaicinājumu, tostarp arī saistībā ar tiesu darbības un krimināllietu iztiesāšanas nepārtrauktības nodrošināšanu. Krimināllietu iztiesāšana pēc būtības ir cieši saistīta ar vispārīgo no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošo garantiju uz efektīvu lietas dalībnieku piedalīšanos krimināllietas iztiesāšanā. Lai nodrošinātu šīs tiesības un rastu balansu starp sabiedrības drošību un veselību, liela nozīme ir veidam, kādā ārkārtas situācijas laikā tiek noregulēta krimināllietu iztiesāšanas kārtība.¹²⁸

Piemērs, kur lietu noteica izskatīt rakstveidā un šķiet tiesnesis nebija kārtīgi izvērtējis visus apstākļus krimināllietā Nr. 12812001408; 12812001608, kurā pamatojoties uz Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 12. panta pirmo daļu tika noteikts rakstveida process un, pamatojoties uz aizstāvības lūgumu noteikt mutvārdu procesu, tiesa pievienojās šim viedoklim un grozīja lēmumu ar kuru noteikts lietu izskatīt rakstveida procesā uz lietas izskatīšanu mutvārdu procesā. Aizstāvība iebildumu pret krimināllietas izskatīšanu rakstveida procesā pamatoja ar to, ka lietā tika lūgts noprotināt vairākas personas, kuras skatot lietu pirmajā instancē tā arī netika noprotinātas un Senāta Krimināllietu departaments ir norādījis, ka tiesības uz taisnīgu tiesu ietver sevī tiesības noprotināt liecinošās personas un tas nav panākams izskatot

¹²⁷ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums: LV likums. Latvijas Vēstnesis, 2020.gada 9.jūnijs, Nr.110. [Aplūkots:05.04.2022]

¹²⁸ Kulmanis O. Krimināllietu iztiesāšana rakstveida procesā. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-23/kriminallietu-iztiesasana-rakstveida-procesa#tiesibu-uz-taisnigu-tiesu-saturs-tiesibu-zinatne-un-prakse> [Aplūkots:05.04.2022]

lietu rakstveida procesā. Lai gan pirmās instances tiesā lūgums nopratināt personas tika noraidīts, tomēr nav bijis tam nekāds pamatojums. Aizstāvības ieskatā norādītas apstākļi bija būtisks ierobežojums tiesībām uz taisnīgu tiesu un tas nav attaisnojams ar sabiedrības veselības interesēm. Tiesa pēc izteiktajiem aizstāvības iebildumiem pieņēma lēmumu ar kuru grozīja iztiesāšanas veidu, nosakot, ka lieta tiks izskatīta mutvārdu procesā.¹²⁹

Savukārt krimināllietā Nr. 11905005320 procesā par noziedzīgi iegūtu mantu, kurā pirmās instances tiesa nolēma atzīt arestēto mantu par noziedzīgi iegūtu un līdz ar to konfiscēt valsts labā un ieskaitīt tos valsts budžetā, Rīgas apgabaltiesa sākotnēji pieņēma lēmumu par lietas skatīšanu rakstveida procesā. Aizskartās mantas īpašniece izteica iebildumus šajā lietā tos pamatojot ar to, ka aizskartās mantas īpašniece vēlē piedalīties tiesā, jo vēlas tikt uzklautā un norādīt tiesai uz kļūdām Ekonomisko lietu tiesā izdarītajos secinājumos un viest skaidrību par naudas līdzekļu izcelsmi. Tika norādīts, ka Eiropas Parlamenta un Padomes 2014.gada 3.aprīļa direktīvas 2014/42/ES par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā preambulas 33.punktā uzsvērts, ka iesaldēšanas un konfiskācijas pasākumi būtiski ietekmē arī trešo personu tiesības kurām netiek piemērota kriminālvajāšana. Tiesības uz īpašumu ir noteiktas arī Satversmes 93. pantā un nepieciešams nodrošināt visus iespējamus tiesiskās aizsardzības līdzekļus, lai personu pamattiesības tiktu saglabātas, tai skaitā arī tiesības tikt uzklautā. Šīs personas tiesības tikt uzklautā, gadījumā, kad tās īpašums var tikt konfiscēts, ir no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošā mutiskuma principa konkretizējums, kas, savukārt, ir būtisks korektai faktu konstatācijai kriminālprocesā. Iebildumos arī tiek izvērtēts samērīguma princips norādot, ka leģitīmo mērķi var sasniegt ar citām personai mazāk ierobežojošām metodēm, piemēram, tiesas sēdi vadīt videokonferencē. Un galvenokārt minēts, ka šo lietu kategorijai apelācijas instance ir pēdējā instance līdz ar to tā ir pēdējā iespēja aizskartās mantas īpašniecei izteikties un aktīvas darbības no aizskartā mantas īpašnieka pieprasa arī Kriminālprocesa likums, nosakot, ka pierādīšanas pienākumu uz aizskarto mantas īpašnieku attiecībā uz mantas likumīgās izcelsmes pierādīšanu.¹³⁰

Lietā Nr. [..], SKK [H]/2021 tika pārkāptas tiesības uz taisnīgu tiesu, jo tā tika iztiesāta rakstveida procesā pamatojoties uz Likuma „Par valsts institūciju darbību ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību” 4.panta trešo daļu. Apsūdzētais kasācijas sūdzībā norādīja,

¹²⁹ Iebildumi par lietas izskatīšanu rakstveida procesā krimināllietā Nr. 12812001408; 12812001608, npublicēts materiāls.

¹³⁰ Iebildumi par lietas izskatīšanu rakstveida procesā krimināllietā Nr. 11905005320, npublicēts materiāls.

ka lietu iztiesājot rakstveida procesā apelācijas instancē tiesa pieļāvusi Latvijas Republikas Satversmes 92.panta, Kriminālprocesa likuma 15.panta un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6.panta pārkāpumus. Tāpēc, ka lietā nav konstatējama subjektīvā puse, kā arī ir nepietiekami daudz pierādījumu, lai konstatētu objektīvo pusi, bet paša rakstveida procesa nepieļaujamība pamatota ar to, ka persona apsūdzēta sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, ko izdarījis, būdams nepilngadīgs, kā arī lieta pirmās instances tiesā izskatīta ar pierādījumu pārbaudi un apsūdzētais savu vainu nav atzinis. Senāts pārsniedzot protestā izteikto prasību apjomu, norādīja, ka lēmums atceļams pilnībā un lieta nosūtāma jaunai izskatīšanai apgabaltiesā, jo apelācijas instances tiesa atbilstoši likuma „Par valsts institūciju darbību ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību” 4.panta trešajai daļai lietu iztiesājusi rakstveida procesā. Minētā likuma norma noteica, ka krimināllietu apelācijas kārtībā var iztiesāt rakstveida procesā arī citos Kriminālprocesa likumā neminētos gadījumos, ja pret to neiebilst prokurors vai persona, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar. Tomēr tas nenozīmē, ka, ja procesā iesaistītās personas nav iebildušas, tiesai tāpat ir jāizvērtē vai lieta izskatāma rakstveidā. Izvēloties rakstveida procesu, tiesai jānodrošina, lai tiktu ievērotas procesā iesaistīto personu tiesības uz taisnīgu tiesu. Šajā gadījumā tiesai vajadzēja rasties pamatotām šaubām par sniegto liecību pilnīgumu, jo cietušais bijis nepilngadīgs un ir liecību nesakritība, respektīvi, nepilngadīgā cietusī liecināja, ka stājusies dzimumattiecībās pret viņas gribu, jo tika izmantota vardarbība, bet kad cietušo papildus nopratināja, viņa apgalvoja, ka tikusi pierunāta. Kā arī īpašu rūpību lemjams jautājums, kad pirmstiesas procesā cietušā liecības nav fiksētas audio vai videoierakstā un cietušā liecinātais ir argumentēti apšaubīts. Līdz ar to cietušās pretrunīgās liecības pirmstiesas kriminālprocesā ir pamats, lai apelācijas instances tiesa lemtu par cietušās nopratināšanu tiesas sēdē. Tiesību uz taisnīgu tiesu ietver tiesības nopratināt liecinošās personas, bet izskatot lietu rakstveida procesā, tas nav iespējams.¹³¹

Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 12. pantā paredzēts pamatā, lai nodrošinātu to, ka Latvijas tiesu sistēma efektīvi darbotos arī pie ārkārtas apstākļiem ko izraisa infekciju slimība Covid-19, kas ievērojami apdraud sabiedrības veselību. Līdz ar to var gadīties, ka iztiesāšanas var tikt atliktas vai arī, ka personas ierodoties tiesā saslimst tādejādi apdraudot gan sabiedrības veselību gan tiesības uz kriminālprocesa izskatīšanu saprātīgā termiņā. Tomēr

¹³¹ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā SKK [H]/2021. Apkopojums: Senāta Krimināllietu departamenta atziņas par tiesiskā regulējuma saistībā ar Covid-19 izplatību valstī piemērošanu, 2021[Aplūkots:07.04.2022]

kā jau iepriekš minēts, tiesnesim nosakot lietas iztiesāšanu rakstveida procesā pamatojoties uz Kriminālprocesa likumā neminētiem gadījumiem, bet gan uz Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 12. pantu ir rūpīgi jāizvērtē konkrētās lietas apstākļi, lai saprastu vai tas nesamērīgi neierobežotu personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Līdz ar to pamatojums, pēc autores domām, būtu jānorāda un jāpamato arī lēmumā par lietas izskatīšanu rakstveida procesā, lai izvairītos iespējams no nepamatotiem šāda veida lēmumiem. No minētajiem gadījumiem šķiet, ka tiesneši iespējams nav kārtīgi izvērtējuši katras konkrētās lietas būtību. Lai personas tiesības pārāk neierobežotu un nepārkāptu tiesību uz taisnīgu tiesu principu, nepieciešams stingri izvērtēt lietas apstākļus. Kā arī ir iespējamas alternatīvas iespējas lietas iztiesāšanai, lai nodrošinātu sabiedrības veselības intereses kā, piemēram, iztiesāšana videokonferencē.

Atsevišķi vērtējams arī jautājums par lietām, kurām ir tikai divas instances, kas ir lietas par mantas konfiskāciju. Apgabaltiesas lēmums ar kuru personai tiek konfiscēta manta nav pārsūdzams un par to notiek diskusijas vai tas ir atbilstoši Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai 2014/42/ES (2014. gada 3. aprīlis) par nozieguma rīku un noziedzīgi iegūtu līdzekļu iesaldēšanu un konfiskāciju Eiropas Savienībā, jo šī direktīva paredz, ka dalībvalstīm ir jānodrošina personām, pret kurām tiek vērsta konfiskācija, efektīva iespēja šādu konfiskācijas rīkojumu pārsūdzēt.¹³² Autoresprāt, šajās lietās būtu jāpiemēro stingrāks standarts, lai izvērtētu vai otrās instances tiesā nepieciešams iztiesāt lietu rakstveidā, jo, kā vērtējusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, lai iztiesātu krimināllietu rakstveidā ir ņemamas vērā arī lietas pārsūdzības iespējas. Lai nodrošinātu taisnīgu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, lietas iztiesāšana rakstveidā arī otrās instances tiesā, ja personām ir jebkādi iebildumi, nebūtu pieļaujama. Tas ir nozīmīgi kaut vai vienkārši dēļ tā, lai izrādītu cieņu pret personu, kura vienkārši vēlas atrasties klāt brīdī, kad var tikt pieņemts lēmums, kas būtiski var skart personas (apsūdzētā, aizskartās mantas īpašnieka) pamattiesības. Līdz ar to sākotnējais regulējums, kas „Par valsts institūciju darbību ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību”, kas tika pieņemts 2020.gada 3.aprīlī un kas noteica, ka personām (prokuroram vai personai, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar) nebija nepieciešams pamatojums lūgumam lietu izskatīt rakstveidā, bija atbilstošāks tiesībām uz taisnīgu tiesu principam.

¹³² Helmane I. Vai vajadzīga kasācijas instance, lai pārsūdzētu lēmumu par mantas konfiskāciju. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/324471-vai-vajadziga-kasacijas-instance-lai-parsudzetu-lemumu-par-mantas-konfiskaciju-2021> [Aplūkots:07.04.2022]

3.2. Covid-19 ietekme uz mutvārda vai rakstveida procesa izvēli ārvalstīs

Covid-19 ietekme ir atstājusi iespaidu uz tiesu sistēmu ne tikai Latvijas Republikā, bet arī ārvalstīs. Zemāk tiek norādīts kādas valstis ir pieņēmušas ierobežojumus krimināllietu skatīšanai tiesās. Atspoguļotie dati ir tikuši apkopoti uz 2020.gada 5.jūniju, kad faktiski visas tabulā norādītās valstis bija saskārušās ar vīrusa Covid-19 ietekmi. Turklāt dažas valstis jau bija paspējušas mīkstināt ierobežojumus, savukārt dažas valstis vīruss vēl nebija skāris tādā apmērā, lai piemērotu stingrākus ierobežojumus. Taču apkopojums dod priekšstatu par valstu ieviestajiem ierobežojumiem Covid-19 ietekmē.¹³³

Austrijā bija ierobežojumi. Pirmās instances tiesā- procedūras tika apturētas, un sēdes tika atceltas. Pieteikumu un citu apelāciju iesniegšana joprojām bija iespējama. Pieteikumu un citu apelāciju iesniegšana joprojām bija iespējama. Tiesvedība ar personām, kuras atrodas pirmstiesas apcietinājumā (piekritība apgabaltiesām), tika turpināta, bet atsevišķos gadījumos tiesvedība tika veikta ar apsūdzēto personu neklātienē, bet tikai videokonferences veidā. Apelācijas instances tiesā- tika paredzēti ierobežojumi. Tika turpināta lietvedība, kurā iesaistītas personas, kuras atrodas pirmstiesas apcietinājumā.¹³⁴

Bulgārijā visās instancēs tika paredzēti ierobežojumi. Izskatīti tika tikai steidzami gadījumi. Bija iespējams izmantot tiešsaistes tiesas sēdes, bet tikai dažas lietas tika izskatītas šādā veidā. Iespējams bija veikt visus citus darbus, neskaitot tiesas sēdes. Piekļuve tiesu ēkām tika ierobežota ar drošiem pasākumiem, piemēram, sejas masku, cimdu nēsāšanu, dezinfekciju utt. Katrai tiesai Augstākās tiesas padome bija tiesīga lemt par tiesu pieejamības, tiesas sēžu un cita darba organizēšanu.¹³⁵

Spānijā ierobežojumi visās instancēs. Līdz ar trauksmes stāvokļa izsludināšanu tika panākta vienošanās par tiesvedības un procesuālo termiņu apturēšanu visā valstī. Saglabāti tikai tie pakalpojumi, kas atzīti par būtiskiem, piemēram, procedūras ar aizturētajiem, kā arī tie, kas

¹³³Questionnaire Restrictions on court working Pieejams: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/covid-19/Overview-restrictions-on-court-working-in-several-Member-States.pdf [Aplūkots:22.02.2022]

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid.

ir steidzami, piemēram, cietumu uzraudzība vai piesardzības pasākumu pieņemšana vardarbības pret sievietēm jomā. Krimināltiesību sistēmā apturēšana un izbeigšana neattiecas uz apcietināšanas procesiem, brīvības atņemšanas procesiem, ieslodzīto tiesvedībām, aizsardzības rīkojumiem, steidzamas uzraudzības procesiem cietumiem un jebkādiem piesardzības pasākumiem, kas attiecas uz vardarbību pret sievietēm vai nepilngadīgajiem. Tāpat izmeklēšanas posmā tiesnesis vai kompetentā tiesa var vienoties par procedūru veikšanu, kuras to steidzamības dēļ nav iespējams atlikt.¹³⁶

Igaunijā pirmās instances tiesā darbība tika ierobežota- izmantojot tiešsaistes rīkus (videokonferences). Arī sēdes tika atliktas, kad lietas būtība to ļāva. Ārkārtas situācijas laikā daži tiesneši kā ierasts veica arī fiziskās sēdes, tika ievēroti 2+2m noteikumi, kur iespējams izmantot maskas. Uz tiesu izsauktajām personām, kurām ir simptomi vai kuras ir bijušas ciešā saskarē ar vīrusa nesēju, par to jāinformē tiesa, un viņi netiks ielaisti tiesas namā. Tiesās cilvēkiem var jautāt par viņu veselību un nesenajiem ceļojumiem. Ja pieaicinātā persona uzskata, ka ierašanās uz sēdi var apdraudēt viņas veselību, tai iepriekš jāinformē tiesa, pēc kuras tiesa lems par turpmākās tiesvedības iespējamību. Apelācijas instances tiesā darbība ierobežota- izmantojot tiešsaistes rīkus (videokonferences). Arī sēdes tika atliktas, kad lietas būtība to ļāva. Ārkārtas situācijas laikā daži tiesneši kā ierasts veica arī fiziskās sēdes, tika ievēroti 2+2m noteikumi, kur iespējams izmantot maskas. Uz tiesu izsauktajām personām, kurām ir simptomi vai kuras ir bijušas ciešā saskarē ar vīrusa nesēju, par to jāinformē tiesa, un viņi netiks ielaisti tiesas namā. Tiesās cilvēkiem var jautāt par viņu veselību un nesenajiem ceļojumiem. Ja pieaicinātā persona uzskata, ka ierašanās uz sēdi var apdraudēt viņas veselību, tai iepriekš jāinformē tiesa, pēc kuras tiesa lems par turpmākās tiesvedības iespējamību. Kā arī ierobežota augstākās tiesas darbība- Vairums uzklauššanas jebkurā gadījumā notiek rakstiski, neskatoties uz ārkārtas situāciju. Tiesas darbs turpinās arī ārkārtas situācijā, taču, lai saglabātu tās darbinieku un arī ar tiesu saskarē esošo cilvēku veselību, pilsoņi ārkārtas situācijā netika ielaisti Augstākās tiesas ēkā. Ārkārtas situācijas laikā nebija iespējams iepazīties ar lietām Augstākās tiesas ēkā vai uz vietas uzrakstīt sūdzību.¹³⁷

¹³⁶ Questionnaire Restrictions on court working Pieejams: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/covid-19/Overview-restrictions-on-court-working-in-several-Member-States.pdf [Aplūkots:22.02.2022]

¹³⁷ Ibid.

Somijā pirmās instances tiesā ierobežota darbība- šajā laikā bija jāpieņem vismaz lēmumi par aizturēšanu vai atbrīvošanu. Uz to brīdi bija atliktas ap 6000 lietu, katru gadu rajonu tiesās ir aptuveni 55 000-60 000 krimināllietu. Apelācijas instances tiesā daži simti lietu tika atliktas, tomēr daudzas lietas arī parasti notiek bez tiesas sēdēm, tāpēc apelācijas tiesās tas nav bijis tik liels jautājums. Augstākajā tiesā ierobežojumi nav.¹³⁸

Francijā tiesu darbība tika ierobežota. Tika atcelta ieslodzījuma laikā paredzēto fizisku personu uzklauššana, izņemot tiesvedību, kas tiek uzskatīta par būtisku. Apspriežu pagarināšana. Videokonferences: audiovizuālo telekomunikāciju izmantošana fizisku uzklauššanu vietā, ar nosacījumu, ka var pārbaudīt pušu identitāti un var garantēt pārraides kvalitāti un informācijas apmaiņas konfidencialitāti starp pusēm un to advokātiem. Praksē tas ir iespējams tikai tām tiesām, kurām ir tehniskie līdzekļi šo jauno pasākumu īstenošanai. Tiesnesim ir pilna rīcības brīvība izlemt par tiesas sēdi šādā veidā, viņš var noturēt sēdes pa tālruni. Lietas iesniegšana: iespēja tiesnesim nolemt, ka procedūra notiks bez tiesas sēdes. Pēc tam viņam ar jebkādiem līdzekļiem jāinformē puses, un tās var iebilst pret to 15 dienu laikā. Ja iebildumu nav, sēdes tiks aizstātas ar tikai rakstisku procedūru, kuras praktisko informāciju precizē katra tiesa. Ja kāda no pusēm iebilst, sēdes noteikti tiks pārceltas uz datumu pēc ārkārtējās veselības stāvokļa beigas. Moratorijs procesuālajiem un noilguma termiņiem.

Portugālē tiesu darbība tika ierobežota- tiesas termiņi kopumā tika apturēti. Slēgšanas laikā steidzamības dēļ notika tikai dažas sēdes, dažas tiesas bija pilnībā slēgtas, citas notika, izmantojot videokonferenci, citas ar sociālo distancēšanos un masku aizsardzību. Advokāti dažās tiesās saskārās ar šķēršļiem tehnoloģisko līdzekļu trūkuma dēļ.¹³⁹

Slovākijā tika ierobežota tiesu darbība- martā pieņemtais Covid-19 likums tieslietu jomā noteica, ka tiesās jāizskata tikai "ārkārtas" lietas. Tieslietu ministrijas 5.maija publiskajā paziņojumā bija teikts, ka tas joprojām pastāv, neskatoties uz mīkstinātajiem preventīvajiem pasākumiem un ir atļauti tikai atsevišķi procesi - ģimenes tiesību jautājumi – aizbildnība, krimināltiesiskās apcietinājuma lietas, lietas kaitējuma novēršanai u.c. (kas atbilst pašreiz spēkā esošajiem tiesību aktiem).¹⁴⁰

¹³⁸ Questionnaire Restrictions on court working Pieejams:
https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/covid-19/Overview-restrictions-on-court-working-in-several-Member-States.pdf [Aplūkots:22.02.2022]

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid.

Slovēnijā tiesu darbība tika ierobežota- tiesas noturēja sēdes un pieņēma lēmumus tikai steidzamos jautājumos, kas noteikti Augstākās tiesas priekšsēdētāja 13. marta dekrētā. Izņemot steidzamos gadījumus, procesuālie termiņi, kas noteikti Tiesas dekrētā un intervences likumā, konkrēto pasākumu īstenošanas laikā netika ieskaitīti, kā arī netika izsniegti tiesas dokumenti. Ja tiesas dokuments tika izsniegts, procesuālos termiņus sāka skaitīt pirmajā dienā pēc konkrēto pasākumu beigām. Augstākās tiesas priekšsēdētājs 30. martā izdeva vēl vienu dekrētu, kurā bija noteikts, ka visas sanāksmes un sesijas steidzamos jautājumos jānovada, izmantojot videokonferenci. Ja iespējams, tika ieteikta videokonference, tomēr katra tiesneša ziņā bija izlemt, kā rīkot tiesas sēdes. Visas uzklauššanas, kas bija noteiktas, bet nebija steidzamas, tika atceltas. Par tiesas darbību lemj katrs tiesas priekšsēdētājs. Protams, viņiem ir jānodrošina visi drošības nosacījumi.¹⁴¹

Zviedrijā tika ierobežota tiesu darbība. Pirmās instances tiesā darbība ierobežota-izmantojot tiešsaistes rīkus. Tiesas un tribunāli ir atvērti, taču ikvienam, kam ir elpceļu infekcijas simptomi, tostarp viegli simptomi, tiek ieteikts neapmeklēt nevienu tiesu vai tribunālu. Ir atļautas fiziskas uzklauššanas/tiesvedības un uzklauššanas/tiesvedības ar videokonferences palīdzību. Vairākas tiesas un tribunāli pieļauj tikai fizisku noklauššanas/tiesvedību krimināllietās ar gados jauniem likumpārkāpējiem vai aizturētām personām. Apelācijas instances tiesā- Tiesas un tribunāli ir atvērti, taču ikvienam, kam ir elpceļu infekcijas simptomi, tostarp viegli simptomi, tiek ieteikts neapmeklēt nevienu tiesu vai tribunālu. Ir atļautas fiziskas uzklauššanas/tiesvedības un uzklauššanas/tiesvedības ar videokonferences palīdzību. Vairākas tiesas un tribunāli pieļauj tikai fizisku noklauššanas/tiesvedību krimināllietās ar gados jauniem likumpārkāpējiem vai aizturētām personām. Bet augstākajā tiesā- tiesas un tribunāli ir atvērti, taču ikvienam, kam ir elpceļu infekcijas simptomi, tostarp viegli simptomi, tiek ieteikts neapmeklēt nevienu tiesu vai tribunālu. Ir atļautas fiziskas uzklauššanas/tiesvedības un uzklauššanas/tiesvedības ar videokonferences palīdzību. Vairākas tiesas un tribunāli pieļauj tikai fizisku noklauššanas/tiesvedību krimināllietās ar gados jauniem likumpārkāpējiem vai aizturētām personām.¹⁴²

¹⁴¹ Questionnaire Restrictions on court working Pieejams:
https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/covid-19/Overview-restrictions-on-court-working-in-several-Member-States.pdf [Aplūkots:22.02.2022]

¹⁴² Ibid.

Anglijā tika ierobežota tiesu darbība. Pirmās instances tiesas darbība ierobežotamirtiesas izskatīja tikai noteiktus prioritārus jautājumus (piemēram, vienas dienas apcietinājuma tiesas prāvas; terorisma lietas), ja iespējams, izmantojot audio vai video saiti. Karaļa tiesas nodarbojās ar virkni darbu, kas tiek veikti, izmantojot audio vai video saiti, ja iespējams, tostarp notiesāšanu un visus steidzamos pieteikumus, tostarp pieteikumus par drošības naudu un pieteikumus pagarināt apcietinājuma termiņu. Notika arī pirmstiesas sagatavošanas sēdes un turpmākās lietas vadības sēdes. Žūrijas prāvas notika ļoti ierobežotā kapacitātē piemērojot sociāli distancētu sistēmu. Apelācijas instances tiesu darbība tika ierobežota- koncentrējās uz steidzamiem gadījumiem, kas tiek uzskatīti, pamatojoties uz pārsūdzības veidu vai lietas pazīmi, piemēram, paredzamo atbrīvošanas datumu dēļ, apelācijas sūdzības iesniedzēja/pieteikuma iesniedzēja neaizsargātību. Tas piedāvāja lietas izskatīt, izmantojot audio vai video saiti, ja iespējams. Augstākajā tiesā- visas uzklauššanas notika videokonferences veidā.¹⁴³

Tomēr no apskatītajām valstīm ir arī tādas, kurās netika noteikti tiesu darbību apturoši ierobežojumi. Par tām turpmāk.

Vācijā bez būtiskiem ierobežojumiem. Pirmās instances tiesā- sociālā distancēšanās, caurspīdīgas starpsienas, atliktas tikai dažas uzklauššanas. Apelācijas instances tiesā- sociālā distancēšanās, caurspīdīgas starpsienas, atliktas tikai dažas uzklauššanas. Savukārt augstākajā tiesā ierobežojumu nav. Vācijas tiesneši ir neatkarīgi no valsts direktīvām. Tāpēc katrs atsevišķs tiesnesis patstāvīgi lemj par to, kad un kā veikt tiesvedību. Līdz ar to arī katra individuālā tiesneša ziņā ir izlemt, vai rīkot personas uzklauššanu un, ja jā, ar kādiem nosacījumiem. Visām 16 valstīm (Länder) ir savas tiesu administrācijas, un pat federālo zemju tiesu prakse dažādās tiesās var ievērojami atšķirties. Pastāv tendence, ka visas tiesu lietas tiek izskatītas, kaut arī ar laika nobīdi pandēmijas izraisītā personāla trūkuma dēļ. Sākotnēji sēdes notika tikai steidzamības kārtā, bet tikmēr sēdes atkal tiek rīkotas nesteidzamajos procesos atkarībā no tiesneša lēmuma, dažkārt ar pienākumu valkāt maskas. Tiešsaistes tiesas sēdes ir iespējamās tikai ierobežotā apjomā saskaņā ar procesuālajām tiesībām un tikai civiltiesībās. Patiesībā tās bieži nenotiek, jo tiesas nav tām aprīkotas. Tiesas ir turpinājušas strādāt rakstveida procesā.¹⁴⁴

¹⁴³ Questionnaire Restrictions on court working Pieejams:
https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/covid-19/Overview-restrictions-on-court-working-in-several-Member-States.pdf [Aplūkots:22.02.2022]

¹⁴⁴ Ibid.

Dānijā būtisku ierobežojumu nav. Pirmās instances tiesās, apelācijas un augstākajās tiesās- zināmā mērā izmantojot tiešsaistes rīkus. Mērķis ir izskatīt pēc iespējas vairāk lietu (prioritārā secībā), ņemot vērā tiesu kapacitāti un iestāžu vadlīnijas.¹⁴⁵

Čehijā būtisku ierobežojumu nav. Čehijas tiesu darbība tika ierobežota ārkārtas stāvokļa dēļ tikai uz nepieciešamo laiku. Dažas no tām, piemēram, Augstākā tiesa, visu laiku turpināja vadīt savu darbu gandrīz pilnā apjomā. Taču tas bija iespējams, pateicoties tam, ka lielākā daļa tās lēmumu tika pieņemti slēgtās sēdēs un līdz ar to tiesneši nesaskārās ar sabiedrību. Tiesneši strādāja arī no mājām. Šim nolūkam Tieslietu ministrija būtiski uzlaboja attālo piekļuvi un uzstādīja jaunus serverus utt. Čehijas tiesas – attiecībā uz tiesvedību/uzklausīšanu – strādā gandrīz bez ierobežojumiem – ir atvērtas kā parasti. Tātad nepastāv tādas pārmērīgi ierobežojošas pieejas.¹⁴⁶

Horvātijā pirmās instances tiesās un apelācijas- bez ierobežojumiem. Pusēm, atrodoties tiesā, ir jādezinficē rokas un jāvalkā maskas un cimdi, kā arī jāievēro sociālās distancēšanās pasākumi vismaz 2 metrus. Augstākajās tiesās- bez ierobežojumiem. Darbs ar pusēm parasti notiek, izmantojot tiesas oficiālos tālruņa numurus un Horvātijas Republikas Augstākās tiesas oficiālo e-pastu.¹⁴⁷

Secināms, ka ne viena no apskatītajām valstīm nav izvēlējusās līdzīgi kā Latvija paplašināt rakstveidā izskatāmo lietu skaitu, bet gan vai nu atlikt lietu izskatīšanu vai izmantot videokonferenci. Kā arī valstis, kuras uzskatīja, ka pietiek tikai ar epidemioloģiskās drošības pasākumu ievērošanu, neieviešot ierobežojumus.¹⁴⁸

3.3. Statistika

No Tiesu administrācijas ir tikuši iegūti dati par izskatīto krimināllietu skaits pēc procesa veida, kurā tiek norādīti dati par izskatītām krimināllietām mutvārdu un rakstveida procesos

¹⁴⁵ Questionnaire Restrictions on court working Pieejams: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/covid-19/Overview-restrictions-on-court-working-in-several-Member-States.pdf [Aplūkots:22.02.2022]

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Ibid.

pirms Covid-19 infekcijas izplatības, t.i., 2019.gadā un 2020., 2021.gadā, kad strauji sāka izplatīties Covid-19 infekcija.

Instance	Lietas pamatveids	Procesa veids	Mutvārdu	Rakstveida	Kopā
Pirmā instance	Krimināllietas	2019	7640	1265	8905
		2020	6419	1521	7940
		2021	3780	3516	7296
	Kopā		17839	6302	24141
Apelācijas instance	Krimināllietas	2019	918	598	1516
		2020	753	599	1352
		2021	493	1015	1508
	Kopā		2164	2212	4376
Kopā			20003	8514	28517

Atbilstoši minētajiem datiem, ir izdarāms secinājums, ka sākoties vīrusa Covid-19 izplatībai, mutvārdu procesā izskatīto lietu skaits 2021.gadā pirmajā instancē ir samazinājies par gandrīz 50%. Taču rakstveida procesu skaits ir palielinājies gandrīz trīskārši. Tādejādi Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā ieviestie grozījumi ir devuši savu rezultātu, kas paplašināja pirmās instances tiesas tiesības rakstveidā skatīt lietas, kas nav minētas Kriminālprocesa likumā.

Līdzīga situācija ir arī ar apelācijas instancē izskatītajām lietām. 2021.gadā izskatīto lietu skaits pretstatā 2019.gadā izskatītajām lietām, ir samazinājies uz pusi, kas, visticamāk, arī ir saistīts ar Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā ieviestajiem grozījumiem.

No iegūtiem datiem ir izdarāms arī secinājums, ka vīrusa Covid 19 ietekmē ir samazinājies pirmās instances tiesās izskatīto lietu skaits. Šo apstākli autore skaidro ar to, ka gan pirmstiesas kriminālprocesos, gan tiesas procesos personas nav varējušas ierasties pie procesa virzītāja vai uz tiesu, kā rezultātā izskatāmas lietas ir tikušas atliktas. Tai pat laikā ir redzams, ka apelācijas instances tiesās izskatīto lietu skaits faktiski ir palicis nemainīgs. No minētā autore izdara secinājumu, ka personas, kurām ir bijusi iespēja iesniegt sūdzības vai protestus par pirmās instances tiesu nolēmumiem, šādu iespēju ir izmantojušas biežāk, kas norāda to, ka mazinājusies ticamība pirmās instances tiesas nolēmumu taisnīgumam.

Autore uzskata, ka nav izslēdzams arī tas apstāklis, ka vīrusa Covid-19 ietekmē tiesas daudzas lietas neskatīja un atlika tās uz vēlāku laiku, līdz ar ko viennozīmīgu secinājumu, ka Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā ieviestie grozījumi ir devuši savu rezultātu

mutvārdos izskatīto lietu samazinājumam, nevar dot. Minētais varētu būt saistīts ar to, ka procesa dalībnieki saslimstības rezultātā nav varējuši ierasties uz tiesas sēdēm, kā rezultātā tiesām ir bijis pienākums atlikt lietas izskatīšanu uz vēlāku laiku. Šis apstāklis tiek pamatots ar statistikas datiem no Senāta Krimināllietu departamenta, kas norādīti zemāk.

Gads	Neizskatīto lietu atlikums perioda sākumā	Saņemto lietu skaits	Pabeigto lietu skaits	Neizskatīto lietu atlikums perioda beigās	Koeficients procentos	Lietu izskatīšanas vidējais ilgums (dienās)
2019	160	764	783	141	102%	87
2020	141	686	650	177	95%	90
2021	177	662	604	235	91.2%	129

Atbilstoši Senāta Krimināllietu departamenta statistikas datiem, ir redzams, ka neizskatīto lietu skaits 2021.gadā ir audzis pretstatā 2019.gadam, kā arī palielinājies lietu izskatīšanas vidējais ilgums. Tā kā Senāta Krimināllietu departaments lietas pārsvarā izskata rakstveida procesā, tad minēto datu palielinājums, visticamāk, ir skaidrojams ar to, ka senatori ir slimojuši, kas ietekmējis lēmumu pieņemšanu izskatāmajās lietās.

Ir gan norādāms, ka samazinājies arī saņemto lietu skaits, taču šo apstākli, visticamāk, nav ietekmējis vīruss Covid-19, jo apelācijas instances tiesā izskatīto lietu skaits faktiski ir bijis nemainīgs. Tādejādi, autore var izdarīt secinājumu, ka vīrusa Covid-19 ietekmē personas, kurām ir bijusi iespēja iesniegt sūdzības vai protestus par apelācijas instances tiesu nolēmumiem, to nav darījušas. Šāds rādītājs varētu liecināt, ka procesa dalībniekiem ir vairojusies uzticamība apgabaltiesām, kas liecina par to, ka tiesas ir pieņēmušas taisnīgus nolēmumus.

KOPSAVILKUMS

Bakalaura darbs rezultātā autore izvirza šādas tēzes un priekšlikumus:

1. Nepieciešams, lai plašsaziņas līdzekļiem pastāvētu noteikti kritēriji, rakstot par tiesām un to darbībām, jo tie var veikt spiedienu uz sabiedrību un atkarīgi no tā, kā uztvers šīs ziņas sabiedrība, ka arī sabiedrības turpmākā nostāja var ietekmēt tiesneša objektivitāti konkrētajā lietā.
2. Taisnīgas tiesas nodrošināšanai nepieciešams ne tikai piemērot atbilstošas tiesību normas, bet arī pareizi tās interpretēt. Jāsaprot kādas sekas vislabāk palīdzēs sasniegt kriminālprocesa mērķi. Nosakot sodu notiesājošā spriedumā nepieciešams to individualizēt. Līdz ar to apsūdzētajam neesot klāt nevar skaidrāk noteikt apsūdzētā personību. Iespējams, ka rakstveida lietas izskatīšana kriminālprocesā var tādejādi arī nenasniegt taisnīgu iznākumu.
3. Kriminālprocesa likums neparedz apelācijas instances tiesai tiesības rakstveida procesā taisīt attaisnojošu spriedumu. Līdz ar to tas rada iespaidu, ka tiesai jau iepriekš ir priekšstats par lietas iznākumu. Kriminālprocesā būtu jāparedz, ka arī rakstveida procesā tiesa var taisīt attaisnojošu spriedumu, lai tas būtu atbilstoši tiesībām uz taisnīgu tiesu.
4. Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums paredz plašākas iespējas izskatīt lietas rakstveida procesā nekā Kriminālprocesa likums un tas ir saistāms ar lietas dalībnieku, tiesnešu un tiesu darbinieku veselības interešu aizsardzību. Tomēr tiesai, lemjot jautājumu par lietas izskatīšanas procesa veidu, ir pienākums izvērtēt personas, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar, lūgumu par lietas izskatīšanu mutvārdu procesā un nodrošināt visu iesaistīto pušu tiesību un interešu ievērošanu. Tomēr nolēmumos par lietas iztiesāšanu rakstveida procesā tiesneši nenorāda pamatojumu. Līdz ar to būtu jānorāda pamatojums- kā tiesnesis izvērtējis, ka konkrēto lietu skatot rakstveida

procesā netiks aizskartas personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Tas novērstu iespējamu tiesu patvaļu.

5. Ar augstāku standartu vērtējams arī jautājums par lietām, kurām ir tikai divas instances, kas ir lietas par mantas konfiskāciju, jo apgabaltiesas lēmums šajās lietās nav pārsūdzams. Līdz ar to nosakot lietas iztiesāšanu rakstveida procesā ir nepieciešams ņemt vērā arī pārsūdzēšanas iespējas.
6. Lai nodrošinātu taisnīgu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, lietas iztiesāšana rakstveidā otrās instances tiesā, ja personām ir jebkādi iebildumi, nebūtu pieļaujama. Tas ir nozīmīgi kaut vai dēļ tā, lai izrādītu cieņu pret personu, kura vienkārši vēlas atrasties klāt brīdī, kad var tikt pieņemts lēmums, kas būtiski var skart personas (apsūdzētā, aizskartās mantas īpašnieka) pamattiesības. Līdz ar to sākotnējais regulējums, kas „Par valsts institūciju darbību ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību”, kas tika pieņemts 2020.gada 3.aprīlī un kas noteica, ka personām (prokuroram vai personai, kuras intereses un tiesības sūdzība vai protests aizskar) nebija nepieciešams pamatojums lūgumam lietu izskatīt rakstveidā bija atbilstošāks tiesībām uz taisnīgu tiesu principam. Kā arī lietu ir iespējas izskatīt videokonferencē.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Literatūra:

1. R. Baloža zinātniskā redakcija. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011
2. Bangaloras tiesnešu ētikas principi. Bangaloras Tiesnešu ētikas kodeksa projekts, ko pieņēmusi Tiesnešu grupa tiesnešu godprātības nostiprināšanas jautājumos un kas pārskatīts augstāko tiesu tiesnešu apaļā galda sanāksmē Miera pilī, Hāgā, 2002.gada 25. – 26.novembrī. Pieejams:
https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:f2o5VZhp3fAJ:https://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Citi/The_Bangalore_principles_of_judicial_conduct.doc+&cd=1&hl=lv&ct=clnk&gl=lv
3. Latvijas Republikas AUGSTĀKĀS TIESAS biļetens Pieejams:
<https://www.at.gov.lv/media/FdEgx9szprutDIAvyppk8iV07wNhDU0x.pdf>
4. J. Briedes zinātniskajā redakcijā. Administratīvā procesa likuma komentāri. Aun B daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013
5. Dreiblats, U., Rozenbergs, R. (2013) Bijušie tiesneši nosoda Sprūdža spiedienu uz tiesu varu Pieejams: <https://nra.lv/latvija/95645-bijusie-tiesnesi-nosoda-sprudza-spiedienu-uz-tiesu-varu.htm>
6. Gurevičs D. Procesuālo pārkāpumu ietekme uz pierādījumu pieļaujamību kriminālprocesā: pamattiesību perspektīva. Jurista Vārds, 29.03.2022., Nr. 13

7. Helmane I. Vai vajadzīga kasācijas instance, lai pārsūdzētu lēmumu par mantas konfiskāciju. Pieejams: <https://lvportals.lv/norises/324471-vai-vajadziga-kasacijas-instance-lai-parsudzetu-lemumu-par-mantas-konfiskaciju-2021>
8. Kincis J., Līcīte M., Kreinberga O. Bijušo Satversmes tiesas priekšsēdētāju Osipovu neapstiprina par Augstākās tiesas tiesnesi. Pieejams: https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/bijuso-satversmes-tiesas-priekssedetaju-osipovu-neapstiprina-par-augstakas-tiesas-tiesnesi.a443985/?utm_source=ism&utm_medium=theme&utm_campaign=theme
9. Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri, pirmā daļa. Rīgā: Tiesu namu aģentūra, 2015
10. Krimināllietu departaments (b.g.) Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesvediba/tiesas-process-senata/kriminallietu-departaments>
11. Kulmanis O. Krimināllietu iztiesāšana rakstveida procesā. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/en/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-23/kriminallietu-iztiesasana-rakstveida-procesa>
12. Kvajtkovska J. Krīzi tieslietu sistēmā nevar skatīt atrauti no prokuratūras darba stila izvērtējuma. Pieejams: <https://www.diena.lv/raksts/viedokli/latvija/krizi-tieslietu-sistema-nevar-skatit-atrauti-no-prokuraturas-darba-stila-izvertejuma-14273795>
13. Latvijas Zvērinātu advokātu padome (2021) Latvijas zvērinātu advokātu padomes locekļu viedoklis Pieejams: <https://www.advokatura.lv/lv/aktualitate/latvijas-zverinatu-advokatu-padomes-loceklu-viedoklis>
14. Laviņš A. Raksts par taisnīguma nozīmi tiesas spriešanā. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/satversmes-tiesas-tiesnesa-alda-lavina-raksts-par-taisniguma-nozimi-tiesas-spriesana/>

15. Latvijas Valsts Prezidents (2019) Valsts prezidenta Egila Levita uzruna grāmatas “Tiesas un mediju komunikācija. Sabiedriskā viedokļa un mediju ietekme uz taisnīgu tiesu” atvēršanas svētkos Pieejams: <https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidenta-egila-levita-uzruna-gramatas-tiesas-un-mediju-komunikacija-sabiedriskai-viedokla-un-mediju-ietekme-uz-taisnigu-tiesu-atversanas-svetkos>
16. Levits E. Judikatūra – pamati, problēmas, piemērošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens Nr. 1/20.
17. Līce K. Tiesības uz lietas izskatīšanu tiesā. Kriminālprocesa likuma komentāri. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 77 lpp.
18. Luksa M. Kriminālprocesa likuma grozījumi: lai vienkāršāk, ātrāk un skaidrāk. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/249451-kriminalprocesa-likuma-grozijumi-lai-vienkarsak-atrak-un-skaidrak-2012>.
19. Luksa M. Kriminālsodu prakse: likumu ietvars un rakstīto normu pārvaldīšana. Pieejams: <https://lvportals.lv/tiesas/278646-kriminalrodu-prakse-likumu-ietvars-un-rakstito-normu-parvaldisana-2016>
20. Matjušina R. Objektivitāte taisnīgas tiesas spriešanā. Juridiskā zinātne, Nr.2, 2011.
21. Osipovas neievēlēšana AT tiesneses amatā liecina par konstitucionālo krīzi valstī, pauž Strupiņš. Pieejams: <https://zinas.tv3.lv/latvija/sabiedriba/osipovas-neievelesana-at-tiesneses-amata-liecina-par-konstitucionalo-krizi-valsti-pauz-strupiss/>
22. Paļčikovska M. Tiesneša objektivitāte un neitralitāte: sacīkstes principa realizācija. Jurista Vārds, 2007, Nr.48.

23. Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015
24. Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām saistībā ar tiesu iestāžu pieejamību. Luksemburga: Eirpas Savienības Publikāciju birojs, 2016
25. Stradas-Rozenbergas K. zinātniskajā redakcijā. Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019
26. Strupišs A. Taisnīga tiesa. Jurista Vārds, 2010, nr. 7 (1221)
27. Stukāns J. Pierādījumu pārbaudes kārtība, iztiesājot krimināllietu. Jurista Vārds, 2021, nr. 46.
28. Cilvēktiesību gids. Tiesības uz taisnīgu tiesu Pieejams:
<https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/taisniga-tiesa/tiesibas-uz-taisnigu-tiesu>
29. Tieslietu Ministrija (2020) Jautājumi un atbildes par tiesu procesu norisi atbilstoši likumam "Par valsts institūciju darbību ārkārtējās situācijas laikā saistībā ar Covid-19 izplatību" Pieejams: <https://juristavards.lv/zinas/276431-jautajumi-un-atbildes-par-tiesu-procesu-norisi-atbilstosi-likumam-par-valsts-instituciju-darbibu-arkartejas-situacijas-laika-saistiba-ar-covid-19-izplatibu/>
30. Vārna, D. Vienveidīga tiesu prakse kā daļa no tiesībām uz taisnīgu tiesu. Pieejams:
<https://juristavards.lv/doc/273941-vienveidiga-tiesu-prakse-ka-dala-no-tiesibam-uz-taisnigu-tiesu/>
31. Vedins I. Loģika. Rīga: Izdevniecība Avots, 2009

32. Seibert-Foht A. Judicial Independence in Transition. Berlin, Heidelberg: Springer, 2012
33. Questionnaire Restrictions on court working Pieejams:
https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/covid-19/Overview-restrictions-on-court-working-in-several-Member-States.pdf
34. Кириллов В. И., Старченко А. А. Логика. Москва: Высшая школа, 1987, с. 250.

Normatīvie akti:

1. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemts 04.11.1950
2. Apvienoto Nāciju Tiesu varas neatkarības pamatprincipi. Pieņemts 13.12.1985.
3. Bangaloras tiesnešu ētikas principi. Pieņemts: 25-26.11.2002.
4. ES Pamattiesību harta. Pieejams: <https://fra.europa.eu/lv/eu-charter/article/47-tiesibas-uz-efektivu-tiesibu-aizsardzibu-un-taisnigu-tiesu>
5. Latvijas Republikas Satversme. LV likums. Pieņemts: 15.02.1922.
6. Par tiesu varu. LV likums. Pieņemts 15.12.1992.
7. Kriminālprocesa likums. LV likums. Pieņemts 21.04.2005.
8. Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums: LV likums. Pieņemts: 05.06.2020.
9. Latvijas tiesnešu ētikas kodekss. LV kodekss. Pieņemts [20.04.2022]

10. Lietuvas Republikos baudziamojo proceso kodekso patvirtinimo, īsigaliojimo ir īgyvendinimo īstatymas. Baudziamojo proceso kodeksas [Lietuvas kriminālprocesa kodekss] Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>

Juridiskās prakses materiāli:

1. ECT 2014. gada 4. marta spriedums lietā Grande Stevens pret Itāliju
2. ECT 11.07.2006 spriedums lietā Nr.54810/00 (Jalloh vs. Germany)
3. ECT.14.06.2001. spriedums lietā MEDENICA v. SWITZERLAND
4. ECT tiesas sprieduma kopsavilkums Hermi pret Itāliju 18.11.2006. Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/taisnigatiesa/kriminalprocess/apsudzetais/procesualas-garantijas/mutvardu-process-un-daliba/resources/190394>
5. ECT tiesas sprieduma kopsavilkums Sejdovic pret Itāliju 1.03.2022 Pieejams: <https://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/taisnigatiesa/kriminalprocess/apsudzetais/procesualas-garantijas/mutvardu-process-un-daliba/resources/190396>
6. ECT.22.02.1996. spriedumus lietās Bulut v. Austria (17358/90, 22.02.1996.), Botten v. Norway (16206/90, 19.02.1996.), Döry v. Sweden (28394/95, 12.11.2002., Fredin v. Sweden (12033/86, 23.02.1994.), Markku Kaipila v.Finland (49453/99, 18.10.2005.)
7. Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra spriedums lietā Nr. 2009-11-01.
8. Satversmes tiesas 2005. gada 4. janvāra spriedums lietā Nr. 2004-16-01.

9. Satversmes tiesas 2007. gada 28. februāra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2006-41-01, kā arī 2010. gada 8. jūnija lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-115-01.
10. Satversmes tiesas 2017.gada 26.oktobra sprieduma lietā Nr.2016-31-01
11. Satversmes tiesas 2021.gada 11.jūnija sprieduma lietā Nr.2020-50-01
12. Satversmes tiesas 2007.gada 11.aprīļa spriedums “Par likuma “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” 22.panta ceturtais daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam”
13. Latvijas Republikas Senāta Krimināllietu departamenta 2020.gada 14.maija lēmums
Lietā Nr. 11519014416, SKK-256/2020
14. LR Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012.gada 10.maija lēmums
lietā Nr. SKK – 132/2012 (krimināllieta Nr. 118400000909)
15. Augstākās tiesas 2015.gada 26.maija lēmums krimināllietā Nr. 11095119214 (SKK-0206-15)
16. Senāta Krimināllietu departamenta 2021.gada 9.marta lēmums lietā nr. 15840016618,
SKK 164/2021
17. Senāta Krimināllietu departamenta 2021.gada [...] lēmums lietā Nr. [...], SKK [K]/2020.

18. Senāta Krimināllietu departamenta 2021. gada [...] lēmums [Slēgtas lietas statuss. Publicēti izvilcumi no nolēmuma] lietā Nr. [...], SKK-[H]/2021.
19. Senāta Krimināllietu departamenta 2021.gada 1.decembra lēmums lietā Nr. 11815000218, SKK-155/2021. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesu-prakse/judikaturas-nolemumu-arhivs/kriminallietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/kriminallikuma-vispariga-dala/v-nodala-soda-noteiksana>
20. Iebildumi par lietas izskatīšanu rakstveida procesā krimināllietā Nr. 12812001408; 12812001608, nepublicēts materiāls.
21. Iebildumi par lietas izskatīšanu rakstveida procesā krimināllietā Nr. 11905005320, nepublicēts materiāls
22. 2020.gada 8.maija Tiesnešu ētikas komisijas atzinums. Pieejams: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DHS-tZo8LiUJ:https://tiesas.lv/Media/Default/Tiesne%25C5%25A1u%2520%25C4%2593tikas%2520komisijas%2520n/69_Atzinums.docx+&cd=1&hl=lv&ct=clnk&gl=lv
23. Likumprojekts “Kriminālprocesa likums” Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/index.htm
24. Likumprojekta „Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā. Anotācija.
25. Augstākā tiesa. Apkopotas Senāta atziņas saistībā ar Covid-19 regulējuma piemērošanu krimināllietu iztiesāšanā. LV portāls, 26.08.2021. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/331746-apkopotas-senata-atzinas-saistiba-ar-covid-19-regulejuma-piemerosanu-kriminallietu-iztiesasana-2021>

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs “Tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana, izvēloties lietas iztiesāšanas veidu- mutvārdu vai rakstveida procesā” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba autors: _____ /Kristiāna Orlovska/

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ / Dr.iur.Ārija Meikališa/

Recenzents: _____ /

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 2022.gada __. maijā.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē 2022. gada __. _____

Komisijas sekretāre: _____ /